

de/Gelderland
Bibliotheek
Magazijn

T 4805

Ampt Epe

Historische vereniging voor
Emst—Epe—Oene—Vaassen

Nummer 173

www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961

Nr. 173 - september 2009

Redactie: D. Hamer, F. Schumacher, H. Tijman-Logtenberg
Redactieadres: D. Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe
redactie@ampt-epe.nl

Postadres Ampt Epe: Postbus 114, 8170 AC Vaassen

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen.

Bestuur:

Voorzitter: E. de Jonge, tel. (0578) 66 22 08,
voorzitter@ampt-epe.nl
Secretaris: H. Stakenburg, tel. (0578) 64 19 12,
secretaris@ampt-epe.nl
Penningmeester: B.J.H. Bosch, tel. (0578) 61 60 41,
penningmeester@ampt-epe.nl
Ledenadministratie: S. Leijsen, tel. (0578) 61 46 64
stevenleijsen@ampt-epe.nl
Website: R.G. Labberton, tel. (0578) 57 62 51,
pr@ampt-epe.nl
Leden: E. Brummel, A. van Dam, D. Hamer,
H. Kloezeman

Lidmaatschap: 15,00 euro per jaar
Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester Ampt Epe
I.S.S.N.-nr. 1383-2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ampt Epe.

www.ampt-epe.nl

UIT DE VERENIGING

De afgelopen maanden is de jubileumcommissie enkele keren bij elkaar geweest. Jubileumcommissie? Ja, want in oktober 2011 bestaan we 50 jaar en om dat te vieren wordt er nu al gebrainstormd. Het voorlopige plan is of een boek of dvd te maken voor de leden, uit te reiken op een feestdag.

De oproep in het vorige nummer aan u allen om bezwaren kenbaar te maken tegen eventueel digitaliseren van artikelen uit *Ampt Epe* heeft geen enkele reactie opgeleverd. Dat betekent dat wij de Gelderland Bibliotheek groen licht kunnen geven, zodat over een x-tijd oudere nummers van Ampt Epe via de website zijn te bekijken. Ook het streekarchief gaat met zijn tijd mee. Archivaris Gerrit Kouwenhoven liet ons weten dat het jaarverslag digitaal te zien is op: www.hattem.nl > inwoners > streekarchief.

Medelid Astrid Oostveen heeft de inwonerslijst Epe-Oene 1813 en Vaassen 1813 uitgetypt. Geweldig nieuws, want deze lijsten zijn de eerste echt betrouwbare inwonerslijsten van onze gemeente. Steven Leijssen heeft de boedelinventarissen en voogdijlijsten 1750-1811 voor zijn rekening genomen, terwijl er hard gesleuteld wordt aan de Cannenburchse akten. Naar verwachting komt alles nog dit jaar beschikbaar op onze website. Samen met de Vereniging Veluwe Geslachten onderzoeken we de mogelijkheid de index op de notariële archieven (1811-1850) te bewerken. Zowel voor genealogen als historische geïnteresseerden wordt bronnenonderzoek hierdoor een stuk gemakkelijker.

Dankzij de bemiddeling van onder andere Freek Bomhof heeft Lemoine (Wattenfabriek) zijn oude archief aan ons overgedragen. Dit is het tweede bedrijfsarchief (eerder verwierven we het Hooibergarchief) dat wij gedeponeerd hebben in het streekarchief. Na inventarisatie zal het beschikbaar komen voor historisch onderzoek.

Iets te melden voor deze rubriek?

*Mail naar:
voorzitter@ampt-epe.nl.*

Excursie naar IJsselliniemuseum (zie verder pag. 24)

AGENDA TWEEDE HALFJAAR 2009

Dinsdag 13 oktober: filmavond in Emst

De heer B. v.d. Veen van de Stichting Oud-Epe in Beeld zal een filmimpressie verzorgen, bestaande uit een compilatie van oud filmmateriaal van Epe, Emst, Vaassen en Oene. Deze avond wordt gehouden in cultureel centrum De Hezenbrink in Emst en begint om 20.00 uur. De zaal is open om 19.30 uur. De toegang is gratis.

Zaterdag 31 oktober: najaarsexcursie in Oene

De excursiewandeling voert ons in Oene onder andere langs de volgende interessante objecten: de archeologische opgravingen, het Klooster, de boerderij aan de Zuidweg met aansluitend een bezoek aan de korenmolen Werklust aan de Houtweg, waarbij een en ander zal worden verteld over de geschiedenis en de werking van de molen.

Voorafgaand aan deze excursie zal in café-restaurant Post een inleiding worden gegeven door de heer Wispelwey, stadsarcheoloog van Apeldoorn. Hij begeleidt ons ook tijdens de wandeling door Oene. Aanvang 13.30 uur. De excursie zal tot circa 16.00 uur duren en ook worden afgesloten in café-restaurant Post. Deelname aan de excursie is gratis.

VOORAANKONDIGING

Handel en wandel op de Veluwe, tussen prehistorie en historie

Auteur: Cor van Baarle

Prijs: 12,50 euro (eind september te koop in de boekhandel, bij het VVV-kantoor en musea)

De Veluwe is tegenwoordig een toeristische trekpleister, befaamd om zijn bossen, heidevelden en zandverstuivingen. Wat veel bezoekers niet weten, is dat dit landschap in de loop der eeuwen sterk de invloed heeft ondergaan van de mens en zijn activiteiten. Vanaf de prehistorie hebben landbouw, industrie en verkeer een aanslag gepleegd op het milieu, wat heeft geleid tot ingrijpende veranderingen in het landschap. Zo was de ontbossing de voornaamste oorzaak van het ontstaan van de uitgestrekte zandverstuivingen. Ook de bewoners hebben hun sporen nagelaten in het landschap. Een deel daarvan is nog zichtbaar aanwezig, in de vorm van kuilen, karrensporen, akkerwallen en grafheuvels. Daarnaast zijn er de resultaten van allerlei opgravingen, die getuigen van vroegere cultuur, handel en welvaart.

De auteur Cor van Baarle toont aan de hand van recent onderzoek aan dat de ordening van de grafheuvels in het landschap een verwijzing is naar zon- en maanstanden. De grafheuvelreeksen verbeelden een eeuwenoude religieuze traditie die teruggaat tot de tijd van de hunebedbouwers.

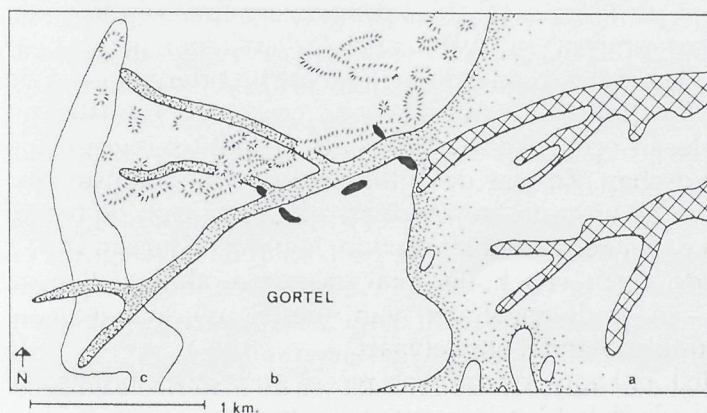
Het boek *Handel en wandel op de Veluwe, tussen prehistorie en historie* is een rijk gedocumenteerd boek, voorzien van fraaie illustraties en intrigerende hypothesen.

Van Baarles theorie over de 'zon- en maanlijnen' langs de prehistorische routes bij Epe zijn op een heldere en voor de lezers op een overtuigende manier onderbouwd. Voor de wetenschap biedt het boek stof tot nadenken.

De auteur verwierf bekendheid als kenner van de bewoningsgeschiedenis op de Noord-Veluwe. Sinds 1975 onderhoudt hij daarover contacten met deskundigen en amateurs, onder wie G. van Laar uit Emst, die betrokken was bij de opgravingen van grafheuvels te Emst tussen 1908 en 1991 onder leiding van professor J.H. Holwerda. Van Baarle deed in 1978 zijn eerste ontdekking van een grafheuvel aan de Belvédèreweg, thans de Klokbekerweg, te Epe. Daarna traceerde hij nog een tiental niet eerder bekende grafheuvels en een urnenveld bij Vaassen. Hij karteerde vele cultuurhistorische objecten zoals grafheuvels, nederzettingen en oude karrensporen.

In 1984 was Van Baarle conservator van het Veluws Streekmuseum te Epe en correspondent van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Hij hield vele lezingen en excursies. Zijn belangstelling ging vervolgens uit naar de betekenis van de voor Nederland bijzondere grafheuvelreeks bij Epe. Na een studie Pre- en protohistorie van de Lage Landen onderzocht hij het celtic field, een prehistorisch akkertjescomplex, te Schaveren (bij Emst) op de grafheuvellijn Epe-Niersen via metingen met een elektronische theodoliet. Hij vond in zijn historisch-geografisch onderzoek aanwijzingen die duiden op een prehistorische infrastructuur van de vroegste landbouwers, verbonden met het noordoosten van Nederland (Drenthe). Binnen deze infrastructuur blijken religie, territoriale aanspraken en voorouderverering een belangrijke rol te spelen.

Zijn nieuwste onderzoeksresultaten en theorieën zijn samengevat in het boek.

Neolithische woonplaatsen aan een beekdal bij Gortel (zwarte plekken)

a: laag terras; b: hoog terras; c: heuvelachtig terrein

N.B.: Al eerder gaf Van Baarle een boek uit met dezelfde titel (1989). Zijn nieuwste publicatie betreft een nieuwe visie, rijkelijk geïllustreerd, een must voor de liefhebber van historie en archeologie van de Veluwe en van onze gemeente in het bijzonder.

Uit dat boek komt ook nevenstaande illustratie.

OFFICIEEL VERSLAG VAN DE VERGADERING VAN DEN TIJDELIJKEN GEMEENTERAAD VAN EPE

Dank zij de heer J. Stel uit Heerde kwamen wij in het bezit van de eerste nieuwjaarsrede van burgemeester Dr. I.N.Th. Diepenhorst na de Tweede Wereldoorlog. De rede werd uitgesproken als opening op donderdag 24 januari 1946, 's middags om 2 uur tijdens een vergadering van 'den tijdelijken gemeenteraad', waarbij aanwezig waren de burgemeester als voorzitter, de heer A. van der Roest als secretaris, alsook alle leden behalve de heer J.H. Bourgonje. De opening werd gevormd door de nieuwjaarsrede van de burgemeester, 'zoals overlegd en gedeeltelijk uitgesproken in de vergadering'.

Het is met blijdschap, dat ik op deze onze eerste Raadsvergadering in het Nieuwe Jaar de oude traditie weer in ere kan herstellen, dat de voorzitter van ons college U een verslag mag geven van de gebeurtenissen, die onze gemeente in het afgelopen jaar, hetzij rechtstreeks, hetzij in grooter verband hebben beroerd, zij het ook dat deze beschouwingen allerminst een officieel maar veel-
eer een persoonlijk karakter dragen.

Ik behoor niet tot degenen, die met ontevredenheid op het afgelopen jaar terugzien. Nog iederen dag ben ik dankbaar, dat 1945 onze gemeente en ons land, zoowel in Europa als in Azië, het einde van de lange satanocratie bracht, die ons overheerschte, nog afgezien van het persoonlijke voorrecht, dat ik na een 2-jarige verbanning het ambt, dat mij dierbaar is, in de gemeente die mij nu al 7 jaar zoo na aan het hart ligt, weer heb mogen aanvaarden. De bewijzen van medeleven, zoowel onder den druk als bij de terugkomst van mij en mijn gezin hebben ons zeer goed gedaan.

Maar ook afgezien van de Bevrijding heeft 1945 in de 180 dagen van opbouw na de 1800 van destructie, ondanks vele onvervulde wenschen, een eervolle vermelding zeker verdiend. Wie had durven hopen, dat de honger in ons land zoo spoedig tot het verleden zou behooren? De door velen verwachte stakingen en arbeidsonlusten bleven tot een minimum beperkt. Het bewind van H.M. de Koningin, terzijde gestaan door de Regeering, heeft veel van hetgeen gevreesd werd voorkomen en van hetgeen gehoopt werd bewerkt. De door den vijand doorgestoken dijken zijn gedicht, veel kostbaar land drooggemalen, bruggen hersteld, de spoorwegen evenals de post, telefoon en telegrafie en niet te vergeten de mijnen en de gas- en electriciteitsbedrijven toonden groote activiteit. De diepingrijpende maar onmisbare monetaire maatregelen blijken, in tegenstelling met die in vele andere landen, geslaagd te zijn.

Hiermede wil ik echter niet den indruk wekken alsof wij de materiele en geestelijke gevolgen van de laatste 5 jaren al weer te boven zijn gekomen. Is de oorlog steeds een onmenschelijk bedrijf geweest, het komt ons voor, dat in dezen 2en wereldoorlog het masker wel volledig is afgelegd. Het wonder is niet zoozeer het groote aantal gevallen, als wel dat er nog zoovelen zijn overgebleven na het Deutsche en Japansche schrikbewind.

Duitschland

Van de spoedige bezetting van ons land in 1940 af (zeker niet veroorzaakt door de minderwaardigheid van onze soldaten, maar meer door het geestelijk niet op oorlog ingesteld zijn van ons volk en dus ook van ons leger) tot den laatsten dag voor de bevrijding hebben wij van den vijand geen anderen indruk kunnen krijgen dan van een bende heele gevaarlijke krankzinnigen. Van het begin af was het duidelijk, dat de strijd: Duitschland tegen de geheele beschaafde wereld voor den vijand een verloren zaak was. Toen dit in 1944 na de geslaagde invasie zelfs in Duitschland tot iedereen moet zijn doorgedrongen, zijn zij toch doorgegaan met het doen verbloeden van hun volk en laten verwoesten van hun land, omdat de leiders groot en klein uitrekenden, dat iedere dag van uitstel der capitulatie hun vaderland wel onherstelbare schade berokkende, maar voor hen zelf eenige verlenging van het leven beteekende. En het Deutsche volk miste den moed en de waardigheid om het onvermijdelijke te accepteren, maar liet zich misbruiken voor de daemonische nazi-politieke doeleinden. Men zou kunnen zeggen, dat zij hierdoor in plaats van als 'Herrenvolk' voor tientallen jaren als de paria's van Europa zijn te beschouwen, indien deze aanduiding niet zoo beleedigend was tegenover de Indische Kaste der 'onaaanraakbaren'. Er zijn wel menschen voor minder ter dood of tot levenslang veroordeeld, dan waarvoor het geheele Deutsche volk thans de schuld op zich geladen heeft. Iedere Duitscher, voorzoover hij niet in een concentratiekamp gezeten heeft, zal tot het volle besef van zijn eigen schuld moe-

EPE. Noodgemeenteraad November 1945

De noodgemeenteraad bestond, naast de voorzitter burgemeester I.N.Th. Diepenhorst en secretaris A. van der Roest, uit de heren M. Bos, H. Heering, C.F. Ruijtenbeek, E. van Westerveld, L. Bosch, A. Bruyner, A. van Vemde, H.W. de Wijn, J. Rabijs, T. Jonker, A.G. Duinstee, W.J. Nijkamp, F.A.G. Nootboom, F.G. te Lintel, G. van der Snel en G. Pol.

ten geraken en die nooit op anderen mogen afschuiven. 'Hitler had nooit aan de macht kunnen komen, als zijn ideologie in het Duitse volk geen weerklank gevonden had. Het is onzin te beweren dat het Duitse volk als geheel niet aansprakelijk is voor deze misdaden, dat slechts weinigen er van wisten en dat maar een handjevol nazi's ze heeft bedreven. De 'nieuwe orde' van de nazi's is toegejuicht door het Duitse volk, ze schreeuwden bijval bij Hitler's bloedorgieën, die begonnen met de Joden, lieten hun zonen dienstnemen bij Hitlerjugend, S.S. en Gestapo, zij zongen 'Deutschland über alles', leefden vorstelijk van de buit van hun veroveringen, lachten om het lijden van de naties.' Er waren ongetwijfeld gevallen van pathologisch sadisme bij de leiders der concentratiekampen en elders, maar niet alleen deze, maar de gehele mentaliteit van het nationaal-socialisme moet voor al het gebeurde verantwoordelijk gesteld worden. Niet alle Duitsers waren barbaren, maar toch wel heel velen en die het niet waren, lieten zich door het geüniformeerde Nazi-geboefte willoos leiden en bevelen. Hoevelen waren er als Bonhoeffer, één van de meest invloedrijke religieuze leiders van de oppositie in Duitsland, die met zijn broer door de Nazi's werd gedood, kort voordat de Amerikanen de gevangenis, waarin zij waren opgesloten, bereikten, en die al in 1941 sprak: 'Ik bid voor de nederlaag van mijn volk. Slechts in en door een nederlaag kan het de vreeselijke schuld boeten, die het heeft tegenover Europa en de rest van de wereld!'

Al zijn de littekens nog versch en valt het moeilijk thans reeds voldoende afstand te nemen ten opzichte van onze eigen situatie in het jongste verleden, toch zal het voor alle inwoners van de voormalige bezette gebieden onmogelijk zijn tijdens de rest van hun leven eerbied voor één Duitser of Japanner te hebben, tenzij deze zich oprecht schaamt voor het gebeurde, waaraan het gehele volk schuldig was. Het giftige bestuur van Japan overtreft in gevaarlijkheid van nawerking nog verre de lompe wreedheid der Duitsers. De Duitsers zullen moeten begrijpen dat het nationaal-socialisme niet een betreuenswaardige episode is geweest, maar veeleer het einde van een weg die het land meer dan 70 jaar heeft betreden. Wij zullen hen moeten herinneren aan het woord, dat Remigius bij het ochtendgloren der Avondlandsche beschaving tot Clovis, den Frankenkoning, sprak: 'Verbrand wat gij hebt aanbeden, aanbid wat gij hebt verbrand.' Het meest walgelijke is misschien wel hun houding na de nederlaag, het serviele buigen voor de overwinnaars, het schelden op hun afgod Hitler, het volledig maskeeren van het militairistische barbarendom, dat wij in die 5 jaar als het eigenlijke karakter van iederen Duitser hebben leeren kennen, hetgeen Churchill aanleiding gaf tot zijn uitspraak over het Duitse volk: 'They are either at your throat or at your feet' ('Of ze vliegen je naar de keel of ze kruipen aan je voeten').

Hoe gunstig steekt daar tegen af de uitspraak van den pas geïnstalleerden Raad van de Protestantsche Kerk in Duitsland, die in October voor het eerst bijeen kwam. Ten overstaan van de delegatie van den Wereldraad der Kerken legde deze Raad een verklaring af, waarin de Kerken getuigen zich 'niet slechts één te voelen met ons volk in het groote leed, maar ook in de groote

schuld, die wij allen dragen. Met groote smart moeten wij het zeggen: door ons is er eindeloos lijden gebracht over vele volken en landen.'

Het is te hopen, dat de Groote Mogendheden niet in de fout van 1918 zullen vervallen door de bezetting van Duitschland te spoedig op te heffen. Men moet blijkbaar beslist 5 jaren in bezet gebied hebben geleefd om iets van de gevaarlijke Nazi-mentaliteit, die met zijn adem alles waarop het zich richtte, vergiftigde en bezoedelde, te kunnen aanvoelen. Natuurlijk heeft een bezet Duitschland niets met 'wraak' te maken, zelf met 'onderwijzen' zal men nog niet gauw een gewijzigde instelling kunnen bewerkstelligen, maar het beste zal zijn een voorbeeld te geven, een betere manier van leven te laten zien, hetgeen niet inhoudt, dat wij ons niet zouden mogen bezinnen op de verschillende mogelijkheden van vergoeding der geleden schade. Hierbij zullen wij ook de gedachte der annexatie zeker niet te gauw mogen verwerpen. In ieder geval is te vroeg zelfbestuur in Duitschland gevaarlijk. Niet alleen voor de democratie in Europa en de wereld, maar ook voor de democratie in Duitschland zelf.

N.S.B.

De nederlaag van Duitschland bracht in Nederland automatisch mede het einde van de Nationaal-Socialistische Beweging. Door het misdadige optreden van de Duitschers hebben zij zich de doodelijke haat van alle Nederlanders op den hals gehaald. Maar al hadden alle Duitschers zich hier gedragen als Sinterklazen en van Nederland één groot Luilekkerland gemaakt, dan was hun streven daarom nog niet minder verderfelijk geweest.

Tegenwoordig schijnt het medelijden met de 'arme kleine brood-N.S.B.'ertjes' in de mode te zijn, maar ik kan het niet anders zien dan dat iedereen, die, om wat voor reden ook, zich met de N.S.B. heeft ingelaten, mede verantwoordelijk is voor den dood en mishandeling van de Joden en zooveele andere Nederlanders. Men zegt, dat er 'idealisten' onder geweest zijn, maar naar mijn idee is het nooit een symptoom van idealisme geweest te heulen met majesteitsschenners, landverraders, moordenaars, beulen en sadisten, die bovendien zonder oorlogsverklaring hun land in den nacht verraderlijk overvielen. De lafaards zeggen nu allemaal, dat zij nooit iets kwaads gedaan hebben, maar medeplichtigheid aan moord, diefstal en bovendien landverraad en majesteitsschennis zijn de misdaden, waaraan zij m.i. allemaal schuldig zijn en voor veroordeeld moeten worden. Bij de behandeling van hun rechtszaak is er uiteraard geen bezwaar tegen, dat zij zelf verzachtende omstandigheden aanvoeren, waarbij m.i. echter geen genoegen kan worden genomen met het negatieve feit, dat zij zoo weinig kwaad gedaan hebben, maar er meer de nadruk op zal moeten liggen, hoe positief zij den Duitschen vijand ook vóór September 1944 benadeeld hebben. Zij die in de jaren vóór 1940 lid waren van de N.S.B., Zwart Front of hoe al die fascistische vereenigingen heetten, maar vóór of tijdens de oorlogsdagen bedankten, hebben m.i. alleen maar meer blijk gegeven van staatkundig onverstand dan van misdadigen aanleg.

Nederland is door de N.S.B.'ers en de collaborateurs in den rug aangevallen,

Het 'oude' gemeentehuis van Epe

wat men nu noemt de 'goeden onder de N.S.B.'ers' zullen dat inzien en er zwaar voor willen boeten. Wie dat niet voelt als ex-N.S.B.'er, is nog even ver als een paar jaren geleden.

De strengheid in de verhouding tot de N.S.B.'ers zal geëvenaard moeten worden door de waardigheid, waarmede hen het verschil tusschen de Nederlandsche en de Deutsche mentaliteit, dat zij trachtten uit te wisschen, kan worden duidelijk gemaakt.

Hopelijk is het mogelijk de rechtspleging te bespoedigen, maar dat er werkelijk recht gedaan wordt naar vaste normen met oog voor de bijzondere omstandigheden van ieder afzonderlijk geval, is nog belangrijker dan snelheid. De uitspraken zullen wij dienen te aanvaarden. Ook het rechtsgevoel van ons volk is iets dat geleid moet worden. Het zal moeten zijn een hongeren en dorsten, niet naar wraak of sensatie, maar naar gerechtigheid. Mogen de straffen leiden, niet tot verbittering, maar tot opvoeding en geestelijke ommekeer. Er is nog, en niet ten onrechte, een onoverbrugbaar blijkende kloof tusschen de N.S.B.-leden en hun handlangers en de rest van Nederland, maar de kerk heeft als eerste consequent erkend, dat als er in den Bijbel staat, dat Jezus is met de lijdenden en de gevangenen, dit niet alleen geldt als wij in de gevangenis zitten, maar ook voor N.S.B.'ers.

B.S.

Toen de dag der bevrijding voor de verschillende gemeenten van ons vaderland was aangebroken, voor het Zuiden en Oosten na harden strijd en stuk voor stuk, voor het Westen gezamenlijk zonder slag of stoot na capitulatie, was het duidelijk dat den eersten tijd na de bevrijding, toen eerst de oorlog in

Europa nog woedde en de oude burgerlijke overheidsorganen nog niet konden optreden, het onmisbare gezag op militaire leest moest worden geschoeid en dit boven de burgerlijke autoriteiten praevaleerde. Ook de Binnenlandsche Strijdkrachten, aangewezen om na een soort, gelukkig vrijwel onbloedigen, bijtjesdag het door de bevrijding ontstane vacuüm op te vullen, waren een onderdeel van dit militaire apparaat. De leiding heeft steeds getracht dit uiteraard ongeschoold gezag zoo goed mogelijk te doen functioneeren en den weg naar herstel van het normale burgerlijke gezag zoo kort mogelijk te doen zijn. Dankbaar kan ik getuigen dat in onze gemeente mijn verhouding tot den Plaatselijken Commandant der Binnenlandsche Strijdkrachten buitengewoon goed was en tot geen enkele moeilijkheid aanleiding heeft gegeven.

De B.S. heeft de ondankbare taak gehad korten tijd den eenigen en uiteraard zeer gebrekkigen vorm van gezag te vormen. Menschen die nooit fouten maken leeren ook nooit iets en al hebben zich hier en daar gevallen van 'illegality' voorgedaan, de leidende figuren hebben groote zelfbeperking getoond door geen politieken invloed te willen uitoefenen, alle onderscheidingen te weigeren, in het algemeen er voor te waken geen 'staat in de staat' te vormen, en geen hogere aspiraties aan te wakkeren dan te zijn een stuk 'nationale ruggegraat'. Het tragische van het optreden van de B.S. is dat haar optreden tusschen twee sloten toch naar twee kanten een onaangename smaak heeft achtergelaten. De herinnering aan de B.S. dreigt bij de buitenstaanders gecombineerd te worden met de verdenking van diefstal van N.S.B.-goederen (behalve in het Zuiden waar de B.S. door het ontbreken van den toeloop sinds September 1944 de uitstekende reputatie die zij hadden en verdienden konden behouden) en bij de leden met de desillusie dat het bevrijde vaderland er heel anders uitziet dan het Nederland waarvan zij misschien al te optimistisch gedroomd hadden. Maar de wederopbouw is nu eenmaal geen verzetstaak, alleen de vervulling daarvan mogelijk te maken was de inzet van den vrijheidsstrijd. Misschien is het wel goed geweest dat ook vroegere buitenstaanders eens kennis hebben gemaakt met de in zekeren zin, maar dan ook alleen in zekeren zin, ondankbare taak van bestuur en de steeds tot critiek gereed staande publieke opinie. Ook het Militair Gezag in engeren zin heeft ruimschoots zijn aandeel gehad van de Nederlandschen critischen volksaard, waarbij wel eens vergeten wordt hoe klein het aantal menschen was waaruit men voor de benodigde functies een keuze kon doen.

Het is overigens een typisch verschijnsel dat niet-ambtenaren die plotseling over groote macht de beschikking krijgen daarbij dikwijls dictatoriale neigingen vertoonen en wel eens vergeten dat zelfbeheersching een eerste voorwaarde is voor leiderschap.

Toch is het te hopen, dat de werkelijke goeden uit de ondergrondse verzetsbeweging (illegaal=onwettig heeft vrijwel iedere Nederlander zich gedragen) geïnteresseerd zullen blijven en ingeschakeld zullen worden bij den opbouw van ons vaderland. Wel mag gevraagd worden of de eigenschappen waardoor zij zich het meest onderscheidden: ontembare moed, voor niets terugdeinzen

en het nemen van enorme risico's en desnoods gewelddadig optreden, wel de meest bruikbare zijn bij de praktische staatskunde. Ik heb mijn heele leven eerbied gehad voor den zelfopofferenden moed waarmee onze reddingbooten bij tempeest en stormgetij zee durven kiezen, maar ik geloof toch niet dat een ministerie samengesteld uit de bemanning van de 'Dorus Rijkers' alleen op grond van die eigenschappen een succes zou zijn. Maar wel verdient de B.S. m.i. voorrang, ja zijn ze onmisbaar als leiders bij de politie, het leger, de vloot en talrijke inspectie- en controlediensten en zullen zij ook in verschillende niet-ambtelijke beroepen op grond van hun verleden en hun gaven, zeer gezocht zijn. Want al moet erkend worden dat er vele leden van de B.S. optraden die nooit aan het verzetswerk deelgenomen hebben of pas sinds September 1944 toen de bevrijding voor de deur scheen, dat er veel ondergronds verzet was dat niet in de B.S. was georganiseerd en dat er naast het ondergronds ook een heel belangrijk bovengronds verzet is geboden, dit alles doet niets af aan de principieele en praktische onschatbare waarde van hen die gedurende de lange, onvergetelijke jaren van 1940-1945 met voortdurend levensgevaar actief verzet hebben geboden, dat waard is niet in een wit- of een blauw boek, maar in een gulden boek van het verzet als een roemrijke episode in de Vaderlandsche Geschiedenis bewaard te blijven.

(Wordt vervolgd)

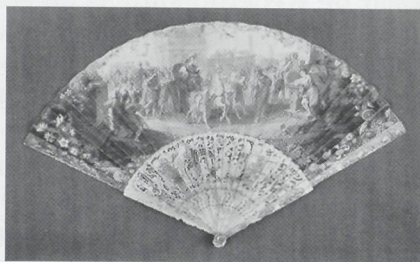
DANK

Met dank aan Marijke Diepenhorst voor het mogen inzien en gebruiken van privé-fotomateriaal bij dit artikel.

TENTOONSTELLING OP HET LOO (1)

ONTVOUWEN SCHOONHEID Koninklijke waaiers op Het Loo

Van 17 oktober 2009 tot en met 17 januari 2010 is in Paleis Het Loo de tentoonstelling 'Ontvouwen schoonheid. Koninklijke waaiers op Paleis Het Loo' te zien. Dit is de eerste keer dat de verzameling koninklijke waaiers vrijwel in zijn geheel wordt getoond. De tentoonstelling is samengesteld in samenwerking met de Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau. Een van de kostbaarste waaiers werd in 1888 door koning Willem III bij de firma Mellerio in Parijs besteld voor koningin Emma, als onderdeel van een set juwelen, bezet met briljanten en robijnen. Het meest voorkomende type is de vouwwaaijer, beschilderd door Nederlandse of Franse schilders en soms ook door leden van het Koninklijk Huis zelf. De monturen, gemaakt van ivoor, parelmoer, schildpad, goud en edelstenen, zijn een ware lust voor het oog. Koningin Emma had een grote voorliefde voor kant. Er zijn dan ook diverse kanten waaiers te zien. Rond 1900 kwamen veren waaiers in de mode. Tot slot worden ook waaiers getoond, die men gebruikte in perioden van rouw.

BELASTINGINNING IN DE REPUBLIEK

THEORIE EN DE PRAKTIJK IN HET AMBT EPE (4, slot)

Evert de Jonge

Zoals reeds in ons juninummer aangekondigd, gaat dit slotartikel over het pachtersoproer van 1748 en de patriottentijd.

De Liberale Gift en het Eperse pachtersoproer van 1748

In april 1747 viel een bescheiden Frans legertje Zeeuws-Vlaanderen binnen met de bedoeling een waarschuwing uit te delen aan de Republiek om vooral geen partij te kiezen in hun conflict met Engeland. In allerijl werd een leger op de been gebracht waarvan de kosten door een extra vermogensbelasting - de zogenaamde Liberale Gift - werden betaald. Het was een progressieve belasting, waarbij de rijkste het meest betaalde. Er zou in vier termijnen worden geïnd.

In april 1748 werd op de Veluwe, conform een twintigtal artikelen tellend 'plakkaat' (verordening), de eerste termijn geïnd. Om fraude en oneigenlijke verhogingen te voorkomen, zagen twee commissarissen per ambtsgebied toe. Voor het ambt Epe waren dat de heren W. van Haersolthe tot Yrst, ambtsjonker van Epe, en F.G. van Reede tot Parckeler, ambtsjonker van Voorst. Voor de inning werd een lijst opgemaakt waarin, naast het familiehoofd (meestal een man, maar weduwen werden als zodanig aangemerkt) en het aantal inwonende kinderen boven de 12 jaar, ook de knechten en meiden werden genoteerd. Verder bevatte de lijst een opgave van vermogen in landbezit. Voor de taxatie van dat laatste waren de zettters verantwoordelijk.

Op 16 april 1748 konden de Eperse commissarissen terugzien op een geslaagde inning van de eerste termijn. Zij zonden een bedrag van 3460 gulden en 15 stuivers naar Arnhem. Dit bood de heren de mogelijkheid de ontvanger-generaal van de Veluwe op wat probleempjes te wijzen. Allereerst was de ontvangstermijn krap in hun ogen, want velen die hun vermogen hadden opgegeven bleken dit niet juist te hebben gedaan. Een foute aanslag was het gevolg en dat moest allemaal uitgezocht worden. Belastingontduiking is nu eenmaal van alle tijd! Ook hadden de commissarissen problemen met het vermogen van wezen. Dat had voorkomen kunnen worden als Arnhem betere instructies had gegeven. 'Graag verwerken in de instructies' was de aanbeveling. De beste stuurliu stonden aan (de Eperse) wal.

Interessant is hoe de som geld in Arnhem kwam. Daar was de ambtssecretaris mee belast. Hij moest de geldkist persoonlijk bezorgen, waarvan de sleutel in een verzegelde enveloppe zat. Hoe hij reisde en over begeleiding van soldaten of een paar onderschouten is niets bekend. Schijnbaar was het niet zo onveilig op de Veluwe als latere verhalen ons doen geloven.

Vier maanden later - augustus 1748 - herhaalde zich het geheel. Weer werd er geëind, voor de tweede termijn, maar de opbrengst bedroeg nu maar 3123 gulden en 3 stuivers, globaal zo'n 340 gulden minder. De jonkers putten zich in het begeleidend schrijven van 3 augustus 1748 uit in verontschuldigen, want natuurlijk hadden zij direct een onderzoek ingesteld naar de gang van zaken. Wat bleek? Velen waren op de dag van de inning afwezig, wegens 'inzamelen van hooi' of 'het maaien van koren', terwijl die van Gortel het helemaal bont maakten. De lieden hadden op de bewuste dag hun maalspraak - de jaarlijkse bijeenkomst van de eigenaren van het Gortelerbosch - gehouden. Bewuste pogingen om aan het betalen van belasting te ontkomen dus! Hoe dan ook, de onderschouten waren op pad gestuurd met een lijst met wanbetalers, aldus de beide jonkers, die de Arnhemse heren gerust probeerden te stellen. Het was duidelijk dat de adellijken, net als andere bestuurders in de Republiek, onderschatten dat het broeide. Medio 1748 braken overal in de Republiek relletjes uit, waarbij vooral belastingpachters, maar ook regenten die zichzelf ontzagen in de hoogte van de aanslagen, het moesten ontgelden. De vlam sloeg ook in het ambt Epe in de pan, toen op 15 augustus onder leiding van boerrichter Elbert Teunissen uit Vaassen de geërfden bijeenkwamen om zich te verzetten tegen de aangestelde zettters en de belasting op het gemaal. In hun ogen maakten de zettters misbruik van hun positie door meer

HET PLUNDEREN VAN HET HUIS VAN A. M. VAN ARSSEN,
op de Cingel bij de Huuszittensteeg te Amsterdam, op Dingsdag den 14^{en} Junij A^o 1748.

In 1748 brak er weliswaar in verschillende gewesten een pachtersoproer uit, maar alleen van het Amsterdamse oproer is een prent bekend. Het ging er niet bepaald zachtzinnig aan toe, er vielen zelfs doden in de grootste stad van de Republiek. (Atlas Van Stolk)

te innen dan het cedula aangaf. Weldra sloeg de opstand over naar Epe; alleen Oene weigerde mee te doen. Het fenomeen pachtersoproer deed zijn intrede in het ambt Epe en nam in korte tijd zo'n vorm aan dat de jonkers wel genoodzaakt waren de sterke hand te ontbieden. Al snel arriveerden troepen in het ambt. Door de soldaten in te kwartieren bij de inwoners werd het oproer de kop ingedrukt.¹⁾

Volgens Versteegen kwam het pachtersoproer in het ambt Epe voort uit onrechtmatige verrijking van (belasting)pachters en omdat de inwoners van deze manier van inning af wilden. De verklaring voor de 'commissie van onderzoek' bevestigde dat, want de geërfden wilden de belastinginning zelf ter hand nemen, aldus de schout.²⁾ In feite was het oproer een soort democratiseringsbeweging, zoals ook andere historici concludeerden uit de studie naar de achtergronden van de gebeurtenissen in de Republiek, 1747/48.³⁾

Nadat de rust was hersteld - de uiteindelijke opstand duurde maar drie dagen - werd de derde en vierde termijn zonder problemen geïnd, waarbij ook de niet-betalde posten van de tweede termijn waren inbegrepen. De komst van de sterke arm had voldoende indruk gemaakt. Tevreden zonden de commissarissen in november 1748 en maart 1749 de laatste bedragen naar Arnhem.⁴⁾

De patriottentijd

In tegenstelling tot Overijssel kwam het op de Veluwe in de patriottentijd (1782-1787) niet tot massale opstandige bewegingen. Het bleef beperkt tot de steden Hattem en Elburg en wat kleine oprispingen op de Oost-Veluwe. In 1783 zouden zeventien langs de IJssel wonende herenboeren vanwege de omvang van hun landbezit, net als de stedelingen, jachtrecht opeisen. Dit werd nauwelijks serieus genomen door de staten.

Van grotere importantie was de klacht later dat jaar over de dijkschrijver voor de noordelijke helft van het dijkgraafambt Veluwe, de in Oene woonachtige Gerrit van Dompsele. Hij liet dijkmaterialen rotten op zijn erf. Alsof dat niets kostte, aldus de verontwaardigde dorpsgenoten, die zich weldra gesteund zagen door inwoners van omliggende dorpen en buurschappen. De gelegenheid werd aangegrepen om tevens te klagen over te hoge polderlasten en dito declaraties van de heemraden. De dijkgraaf gelastte zijn tweede dijkschrijver Engelbert Brascamp de zaak te onderzoeken. Die constateerde al snel dat een van de klagers een familielid was van de in bestuurskringen beruchte Herman Willem Daendels, zodat een link met de patriottische beweging al snel was gelegd. Van Dompsele werd dan ook de hand boven het hoofd gehouden en bleef in functie. Wel moest hij beloven het hout niet verder te laten rotten...⁵⁾

De zwanenzang van het toezicht van de ambtsjonkers op de financiële gang van zaken was ondertussen aangebroken. In het ambt Epe was de zeker niet onkundige ambtsjonker Van Haersolthe tot Yrst zijn overleden collega Van Isendoorn à Blois als oudste-ambtsjonker en ontvanger opgevolgd en hij trachtte orde in de financiële erfenis te brengen. Dat dit niet geheel lukte, was mede te wijten aan zijn vele functies.⁶⁾ Na zijn overlijden was er geen enkele ambtsjonker meer die de financiën controleerde. Een neef van Van Haersolthe werd daarom door de landdrost verzocht in Epe ambtsjonker te worden. In

1793 trad A.F.R.E. baron van Haersolthe tot Staverden aan als ambtsjonker, terwijl hij tevens in Ermelo en Rheden deze functie bekleedde. Ook hij had weinig tijd voor de hoeveelheid bestuurszaken. Het systeem had zijn tijd gehad

Slot

In 1795 werden de ambtsjonkers ontheven van hun bestuurlijke bevoegdheden door de nieuw aangetreden Bataafse bestuurders. Zij waren niet op grond van adellijke afkomst, maar op grond van politieke gezindheid bestuurder geworden en kwamen uit de bovenlaag van de geërfdn (de grotere landbezitters). Ook ondernemers, voormalige ambtsdienaren en een enkele katholieke adellijke waren onder hen te vinden. Voor de belastinginning had dit in eerste instantie nauwelijks gevolgen. Zo was de op te brengen grondbelasting even hoog als in de vroege achttiende eeuw. Wel kampten de nieuwbakken bestuurders met het staartje van het oude regime. In 1799 moest het ambtsbestuur van Epe constateren dat het een beroep moest doen op de laatste ambtsjonker van Haersolthe tot Staverden om de afrekening van 1793-1795 in orde te brengen. De man deed er nogal lang over, zodat hij in 1804 het dringende verzoek kreeg alvast 2500 gulden af te dragen. Nog in 1806 meldde het resolutieboek dat hij nog steeds 3700 gulden schuldig was.⁷⁾

De ambtsjonkers verdwenen voorgoed uit beeld. Nog in de Bataafs-Franse periode werden belastinghervormingen doorgevoerd en omdat er niets nieuws is onder de zon, is dat tot heden het geval. Nog steeds worden er nieuwe belastingen bij gevonden en vindt menigeen ze te hoog. Het leidt echter niet meer tot oproeren en je kunt ze niet pachten, alhoewel... wat dacht u van tolwegen?

NOTEN

- 1) W. van 't Einde e.a. (red.), *De Eper Canon* (Epe 2007), '1748', en *Ampt Epe*, nr. 70 (1985).
- 2) S.W. Verstegen, *Gegoede ingezetn. Jonkers en geërfdn op de Veluwe tijdens Ancien Régime, Revolutie en Restauratie* (1650-1830) (Zutphen 1990) 95-97.
- 3) Vlg. J. Israel, *De Republiek, 1477-1806* (Franeker 2001, 5e druk) 1173-1186.
- 4) Gemeentearchief Epe: Oud-archief schoutambt Epe, inv.nr. 35.
- 5) Als 2), pag. 97-100 en E. de Jonge e.a. (red.), *Veluws Water. Tien eeuwen waterbeheer op de Veluwe* (Utrecht 2007), 152.
- 6) E. de Jonge, 'Willem van Haersolthe tot Yrst, ambtsjonker van Epe' in *Ampt Epe*, nrs. 143-145, 148 (jaargang 2003-2004).
- 7) Deze laatste gegevens kunt u nalezen op onze website: www.ampt-epe.nl/historie.

LEZERSRUBRIEK

WIE PUZZELT MEE?

In Oene staat aan Donselaarsweg 6 een boerderij met een fraai toegangshek. Boven op dat hek is in gesmede letters de volgende tekst te lezen:

L.O.D.O. 1792 R.A.T. (zie foto)

Tot op heden hebben velen zich over deze raadselachtige letters gebogen en getracht de betekenis te achterhalen, maar zonder resultaat. Ook de heer Dijkgraaf, eigenaar/bewoner van deze boerderij (en lid van Ampt Epe), is uitermate geïnteresseerd in de betekenis.

Misschien ligt de oplossing besloten in onderstaande, in onze omgeving veel voorkomende traditie. In onze regio, maar ook ver daarbuiten, komen op de sluitsteen boven de deeldeuren van veel boerderijen dergelijke lettercombinaties voor. Bij deze lettercombinaties gaat het dan altijd om de voorletters en de eerste letter(s) van de lettergrepen van de achternaam van de eigenaar en eigenaresse die de boerderij of stal hebben gebouwd.

Een voorbeeld is te vinden op Ooster Oenerweg 33. Daar staat in de sluitsteen boven de deeldeuren van de schuur het volgende: D J D H 1909 A R V H.

Deze letters betekenen: Derk Jan DalHuisen en Arendina Reiniera VoorHorst, in 1909 eigenaren van de bewuste boerderij, die de schuur in dat jaar hebben gebouwd. Het lijkt aannemelijk dat de lettercombinaties L.O.D.O. en R.A.T. op

dezelfde wijze verklaard moeten worden. Wie was de eigenaar/pachter van deze boerderij in 1792?

Graag willen we deze 'puzzel' aan onze lezers voorleggen. Een 'jury' bestaande uit een bestuurslid, redactielid en de eigenaar, zal de binnengekomen oplossingen bekijken. Voor de persoon die de juiste (of meest waarschijnlijke) oplossing aandraagt, is een boekenbon beschikbaar gesteld.

Uw oplossing kunt u mailen naar onze secretaris Hans Stakenburg of sturen naar het redactieadres (zie binnenblad).

WIE HELPT?

Mijn naam is Henk Dekker, ik ben woonachtig in Epe.

Ik heb een vraag: aan de Stenenkomweg, zijweg van de Elburgerweg richting 't Harde, ligt een oud militair vliegveld. Wie heeft daar enige informatie van? Toen ik klein was, 50 jaar geleden, ging ik vaak met mijn ouders daar kijken naar vliegtuigen, verkenningsvliegtuigen type Piper Cup, die daar gestationeerd waren.

Als u iets weet, wilt u dan contact met mij opnemen? Bedankt!

Groeten,

Henk Dekker, Midachten 6, 8162 CL Epe, mail: henk.dekker@hetnet.nl.

REACTIE OP ARTIKEL OVER TIEMEN HOOIBERG (juni 2009)

Van de heer Evert Boer ontvingen wij een reactie die wij graag hieronder opnemen.

Van mijn zuster in Epe ontving ik nummer 171 van *Ampt Epe* met de geschiedenis van Hooiberg. Op aandringen van aandeelhouder Huiskamp van papierfabriek Huiskamp & Sanders kocht mijn vader in 1948 een groot pakket aandelen Hooiberg en werd mededirecteur naast André Hooiberg. Deze André was niet geschikt voor het leiden van een bedrijf. Er was niet meer geïnvesteerd sinds het overlijden van Tiemen en het bedrijf was sterk verouderd. André had nog een broer Constant, maar die heeft zich nooit met het bedrijf bemoeid. André liet wel buiten werken het hele bedrijf verwarmen, omdat hij in bad ging en de badkamerverwarming was aangesloten op het bedrijf.

Mijn vader had er een harde dobber aan, want behalve een verouderd machinepark was er ook deels ondeskundig stafpersoneel. Dus heeft hij er een aantal moeten ontslaan wegens gebrek aan kwaliteiten, o.a. bedrijfsleider Dozy en calculator Tierhauf moesten verdwijnen. Mijn vader voelde zich meer aangehouden door uitgevers dan reclamemensen en zo kwamen er nieuwe klanten bij zoals Meulenhoff, De Bezige Bij, Elsevier en nog wat kleinere uitgevers.

In 1963 bestond Drukkerij Hooiberg 125 jaar en in hetzelfde jaar kwam ik in dienst, eerst als ordervoorbereider en in 1968 als directeur. Er kwamen toen ook reclamedrukwerkklanten bij, zoals AKU, PTT en Philips.

Mijn vader had een grote lening van fl. 500.000 kunnen afsluiten met de toenmalige Herstelbank, later Nationale Investeringsbank, om de verouderde apparatuur te vervangen. In 1983 hebben bestaande aandeelhouders hun bezit voor een redelijke prijs verkocht aan het personeel waarvan ieder lid naar

believen kon inschrijven. Dat lukte heel goed en de grootste inschrijver N. Bijsterbosch werd directeur na nog twee tussenpauzen. Hij heeft zijn aandelen verkocht aan de Giethoorngroep in Meppel en is nu ook met pensioen.

Ik heb met hem nog contact en ik begrijp dat het nu niet zo goed meer gaat, deels door mismanagement en deels door algehele malaise in de grafische industrie. Voor recentere informatie kunt u misschien de heer Bijsterbosch benaderen, tel. 0529 - 49 72 95.

GIDS

VOOR

EPE OP DE VELUWE

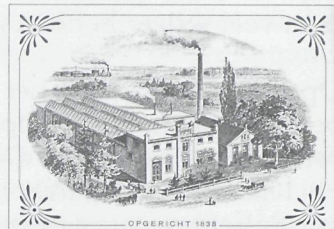
.. GIDS ..

VOOR

EPE OP DE VELUWE

GEDRUKT BIJ
FIRMA A. HOOIBERG, EPE.

Stoomdrukkerij A. Hooiberg, Epe

Uitgebreid Materieel

6 Snelpers - -
18 Hulpmachines
Zetmachines enz.

Levering van het
eenvoudigst tot het
fijnst geïllustreerd
Drukwerk - - - -

Gerechtigd tot het voeren van Hr. Ms. Wapen.

Brocheer- en Stereotypinrichting

Zorgvuldige Correctie in Oude en Moderne Talen

WIE HEEFT BELANGSTELLING?

Door toeval ben ik in bezit gekomen van een uitgave van Boekhandel Bats in Epe. Deze bevat een originele, handtype krant van mei 1945-juni 1945, in een bijpassende omslag. Welke vereniging, museum of iemand anders heeft hiervoor belangstelling? Doordat ik op zoek was naar artikelen van *Herrijzend Nederland*, is dit in mijn bezit gekomen. Voor kostprijs wil ik er weer van af, maar het is, volgens mij, van groot historische belang.

Belangstellenden kunnen mailen of bellen naar:

J. de Vries, Noorderweg 180, 1222 PH Hilversum, tel. 035 - 685 15 23.

DIRK VAN PIEKEREN (3)

Avonturier, vrijbouter of 'gewoon' op het slechte pad?

Lammert van Pijkeren

Het tweede deel van het levensverhaal van Dirk van Piekeren behandelde de eerste zes processen-verbaal, arrestaties en gevangenisstraffen. Of ze hem veel wijzer hebben gemaakt en hij zijn leven betert?

Op 23 maart 1874 was het alweer raak (de zevende keer). Opnieuw was er een bevel tot aanhouding. Op 25 maart 1874 was de rechtszaak. Dirk werd weer eens aangeklaagd voor diefstal.

Hij had 'twee omslagdoeken en een jas met een roode zakdoek' gestolen bij Hendrik Jan Bolsenbroek, metselaar, en die te koop aangeboden aan Abraham Jacob Cohen, koopman, wonende te Arnhem. Dirk is ook een tijdje bij Gerritje Berendsen, vrouw van Slotboom, in de kost geweest. Daar had hij een pet gestolen en verkocht voor 10 cent aan Maria Johanna Hesse Everdina van de Hoek, uitdraagster.

Ditmaal was de uitspraak van het vonnis op 27 maart, voor de middag om 10 uur. Het was 'eenvoudige diefstal, tweemaal gepleegd'. Dirk kreeg nu drie maanden cellulair. Hij is deze keer op 17 april 1874 van Zutphen overgebracht naar de Strafgevangenis Wolvenplein te Utrecht.

Dirk van Piekeren	"	"	"	3346
Pot H.	"	"	"	3332
Piekeren D. v.	"	"	"	3346
Peters J. J.	"	"	"	3356
Potk. v. v.	"	"	"	3379

Inschrijving in de Strafgevangenis Wolvenplein in Utrecht onder nummer 3346

Ontslag volgde op 25 juni 1874. Dirk vestigt zich op 26 juni, de dag na zijn ontslag uit de gevangenis, te Utrecht. Op 3 juli laat hij zich officieel in Utrecht inschrijven, in een pension aan de Willemstraat op nummer 894, Wijk C.

Zeer kort hierna, op 8 juli 1874, was er weer een rechtszaak. Het bevel tot aanhouding was nu gedateerd 4 juli 1874. Hij werd 'aangeklaagd van landlooperij na vroegere veroordeling te dien zake'. Uitspraak van het vonnis was diezelfde dag 's middags om 12 uur. Dirk werd ditmaal veroordeeld 'voor landlooperij, na vroegere veroordeling deswegens' en kreeg zes maanden gevangenisstraf en weer 'opzending' naar Ommerschans. Dirk is op 21 juli 1874 overgebracht van Zutphen naar de gevangenis te Arnhem. Daarna is Dirk naar de Strafgevangenis van Zwolle overgebracht waar hij op 21 augustus 1874 is ingeschreven. Ook hier weer een signalementomschrijving van hem. Het gaat hem blijkbaar goed, want zijn (gezichts)kleur is hier 'gezond', terwijl haar en wenk-

brauwen nu blond worden genoemd. Een baard draagt hij blijkbaar niet meer. Op de dag waarop zijn gevangenisstraf eindigde (4 januari 1875) is Dirk als passant, via het Huis van Bewaring in Zwolle, op 5 januari 1875 overgebracht naar Ommerschans voor het vervolg van zijn straf. Deze eindigde op 6 april van dat jaar. Volgens een aantekening op zijn inschrijving te Ommerschans is hij nu, na zijn ontslag, naar Amsterdam vertrokken. In Amsterdam heeft hij blijkbaar weer een veroordeling opgelopen, want op 6 juni 1876 komt hij, vanuit Amsterdam, opnieuw aan in Ommerschans. Ditmaal zit hij hier tot 24 april 1878. De reis van de 'opzending' vanuit Amsterdam gaat als passant via het Huis van Bewaring te Zwolle. Hier is hij ingeschreven geweest onder nummer 323.

Op 24 april 1878 werd Dirk in het Bevolkingsregister van Harderwijk ingeschreven. Er wordt dan vermeld dat zijn vorige woonplaats Ommerschans

— De officier van justitie te Middelburg verzoekt bekend gemaakt te worden met de verblijfplaats van *Dirk van Piekeren*, oud 51 jaren, gepasporteerd militair, vermoedelijk van het Indisch leger en gedomicilieerd te Harderwijk, lengte middelmatig, aangezigt bruinachtig, voorhoofd lang, oogen bruin, neus gewoon, haar blond en gekruld, wenkbrauwen blond; kleding: zwarte laken pet, bruinachtige jas met zwarten kraag, donkergrijze broek en schoenen met riemen. Hij moet als verdachte gehoord worden.

Oproep in het Algemeen Politieblad 1879, met een uitgebreid signalement

was. Op 12 oktober van hetzelfde jaar laat hij zich uitschrijven naar Utrecht, Dirk woont daar dan in de Oranjestraat 271 in een pension. Op 20 november van datzelfde jaar gaat hij weer terug naar Harderwijk. Beide keren woont hij in Harderwijk bij ene Van der Poelen. Waarschijnlijk was dit familie van zijn 'ex-dienstmaatje' Simon Hubert van der Poelen, een Belg uit Mechelen.

Dirk was nu zonder beroep en ging in deze tijd blijkbaar in Middelburg uit bedelen. Hij was er waarschijnlijk op familiebezoek. Zijn schoonzuster

3	Blas	Dullentus	m	27	28.8.1875	Harderwijk	0
4	Peelen, van der	Simon Hubert	m	28	30.1.1875	Mechelen	0
5	~~Peelen, van der~~	~~Charles~~	m	28	30.1.1875	~~Mechelen~~	~~0~~
6	Piekeren	Dirk van	m	51	24.4.1878	Utrecht	0
7	~~Peelen, van der~~	~~Simon~~	m	28	30.1.1875	~~Mechelen~~	~~0~~
8	Kieff, van de	Trijstje	v	24	24.8.1874	Nijkerk	0

Bevolkingsregister van Nijkerk

Adriana Jacoba Appel, weduwe van broer Gerardus, woonde er. De Officier van Justitie te Middelburg doet in 1879 een verzoek tot bekendmaking van de verblijfplaats van Dirk. Hij moet als verdachte, met betrekking tot een aanklacht tegen hem als bedelaar, worden gehoord.

Ditmaal houdt hij het in Harderwijk voor gezien op 7 oktober 1879 en Dirk vertrekt dan naar Nijkerk.

Namen	Van waar gekomen	Wanneer geïmigreerd	Afgegeven
Elizabeth Maria Bruinsma V. 5	Nult. Bommel	16 Juni '85	off. 1. Februari '86 Nieuwloos
Sjouke Vos V. 7	Croningen	16 Sept. '85	22 Januari '86 Zuvalle
Johannes Willem Lambour V. 8 en Catharina Maria Heidma V. 9	Arnhem	12 Sept. '85	naar Apeldoorn 1 h. Febr. '93
Dirk van Peeken V. 10	Nijkerk (op de Veluwe)	20 Sept. '85	15 Febr. '86 Peeken op Veluwe
Dirk Schols V. 11	Delft	27 Juli '85	12 Febr. '86 Delft

Eind december 1879 woonde Dirk in Nijkerk, in het buurtschap Veen (Nijkerkerveen). De hoofdbewoners waren hier Renger Plas met zijn vrouw Jannetje Vredeling. Zij voerden waarschijnlijk een pension of doorgangshuis. Er woonden buiten Dirk en zijn 'ex-dienstmaatje' Simon Hubert van der Poelen, nog twee andere gepensioneerde militairen.

Vanuit Nijkerk is hij blijkbaar op bedeltocht naar Apeldoorn geweest. Dirk had nu naar zijn zeggen een bedelbrief bij zich waarin gevraagd werd 'om onderstand voor een Oost Indische militair met f 100 pensioen 's jaars die in januari op Bronbeek zou kunnen worden opgenomen.'

Het bevel van zijn aanhouding dateert van 24 november 1879.

Hij kreeg op 3 december 1879 weer een rechtszaak aan zijn broek. Een getuige, Jacobus Bastiaan Reelict, van beroep 'commissionair in effecten' wonende te Apeldoorn, ver-

klaarde dat 'in het laatst van november j.l. een persoon met een bedelbrief aan mijn deur is komen bedelen. Het was een dergelijk persoon als beklagde in postuur komt hij met hem overeen.'

№ 5 REGISTER VOOR DE STRAFGEVANGENIS

VOORNAAMEN EN GESLACHTNAMEN	SIGNALEMENT	MISDAAD WAGEROEF OF OVERTREDING	DAGTEKENING van het VRIJGEBORVEN OF ANDER OF ANDER van een VRIJGEBORVEN
V. 10	V. 10	10	10

Lidmatenboek te Ommerschans

Ook de tweede getuige, Derk Scheuter, koopman te Apeldoorn, verklaarde dat beklaagde op 22 november is komen vragen om een aalmoes. Hij had echter geen bedelbrief gezien die de veldwachters hem getoond hadden en die zij op de beklaagde hadden gevonden.

Dirk heeft het hem ten laste gelegde bekend en verklaarde dat hij kort in Middelburg was geweest en een bedelbrief bij zich had, toen hij in Apeldoorn aangekomen was en zich bij sommige huizen heeft vervoegd.

Uitspraak van het vonnis was ook op 3 december 1879 en luidde: *'wonende te Nijkerk, wegens bedelarij 3 maanden cellulair'*. Deze straf brengt hij door in de Strafgevangenis te Middelburg en vanaf 14 februari 1880 in de Strafgevangenis te Goes. Dirk zat hier in cel 15. Op 2 maart wordt hij weer teruggebracht naar de Strafgevangenis in Middelburg en hier is het op 9 maart 1880 'einde straf-tijd' voor hem.

Blijkbaar heeft Dirk hierna nog een periode Ommerschans tegoed. Op 17 maart 1880 arriveert Dirk in Ommerschans en nu verblijft hij hier tot 11 september 1880. Na zijn vrijlating is hij naar Putten vertrokken. Op 15 september 1880 wordt Dirk daar ingeschreven in het Bevolkingsregister voor 'Gepensioneerde Militairen'. Bij zijn inschrijving wordt vermeld dat hij afkomstig is van Ommerschans. Dirk woont in wijk A op nummer 285, een pension. Hendricus van Dalen is hier de eigenaar.

De tiende keer dat Dirk met Vrouwe Justitia in aanraking kwam was in oktober 1880. Het bevel tot aanhouding was gedateerd 13 oktober 1880. Hij werd op 20 oktober voor de *'Arrondissements Regtbank'* te Zutphen *'regtsprekende in Correctionele zaken'* voor de zoveelste keer aangeklaagd wegens landloperij. Dirk was nu zonder vaste woonplaats en beroep. Ditmaal kostte hem dat 7 dagen gevangenis en *'opzending'* naar de Rijkswerkinrichting Ommerschans. 'Onze Dirk' kent deze strafkolonie inmiddels dan al van binnen en van buiten. Op 28 oktober 1880 komt hij hier aan en bijna twee jaar later, op 17 juli 1882, komt hij pas weer vrij.

In februari 1883 duikt onze Dirk op in Amsterdam. Hier wordt hij opgepakt voor *'bedrieglijke oplichting'*, dit *'ten nadeel van H.L. ten Kate in febr. allhier'*. Dit feit leidt niet tot een vervolging. Vervolgens loopt hij ergens in het land weer een veroordeling op. Op 13 maart 1885 wordt hij namelijk voor de zevende keer opgenomen in Ommerschans. Dirk moet, volgens een aantekening, voor een rechter verschijnen, want op 20 mei wordt hij even vrijgelaten om vervolgens weer op de 23e mei terug te keren. Op 18 augustus 1885 volgt de definitieve vrijlating. Dirk gaat opnieuw terug naar Putten, hij staat hier nog steeds ingeschreven op het adres wijk A, nummer 285. Inmiddels heeft het pension een nieuwe hoofdbewoner: Pieter Anthonius van der Aar. De eerder genoemde hoofdbewoner, Hendricus van Dalen, is op 10 februari 1882 overleden.

Ondanks zijn 'verkeerde' manier van leven voelt Dirk zich blijkbaar toch wel aangetrokken tot de gereformeerde kerk. Bijna overal waar een signalement van hem wordt beschreven geeft hij als godsdienst gereformeerd op. Als hij in

Ommerschans vertoeft, staat hij daar ook ingeschreven als 'lidmaat' van de kerk. Op 20 september 1880 heeft hij zich vanuit 'Nijkerk op de Veluwe' laten inschrijven en is pas op 17 augustus 1885

<i>1885</i> Naam	<i>1885</i> Van waar gekomen	<i>1885</i> Hoeveel jaren	<i>1885</i> Opgegeven
<i>Elizabeth Maria Pruisius</i>	<i>Van Bommel</i>	<i>16 Juni '85</i>	<i>16 Februari '85</i>
<i>Levan Steen</i>	<i>Groningen</i>	<i>15 April '85</i>	<i>10 Juni '85</i>
<i>Johannes Willem Lambour</i>	<i>Van Bommel</i>	<i>15 Sept. '85</i>	<i>van Amsterdam 16 Feb. '85</i>
<i>Catharina Maria Heidsma</i>	<i>Nijkerk</i>	<i>20 Sept. '85</i>	<i>17 August '85</i>
<i>Dirk van Piekeren</i>	<i>Nijkerk</i>	<i>20 Sept. '85</i>	<i>17 August '85</i>
<i>Dirk Schols</i>	<i>Delft</i>	<i>17 Juli '85</i>	<i>17 August '85</i>

weer uitgeschreven naar 'Putten op de Veluwe'.

Blijkbaar gaat Dirk weer op stap in Amsterdam, want op 4 september 1886 wordt hij hier opgepakt voor 'bedelarij op 4 september alhier'.

Dirk wordt gedagvaard omdat hij op de avond van de 4e september aan verschillende huizen op het Rusland en de Kloveniersburgwal te Amsterdam 'in bedelende houding om aalmoes heeft gevraagd en aldaar 1 cent ontving'. Daarna deed hij hetzelfde op de Kloveniersburgwal in de apotheek van Knol en De Bruin en is hij, bedelende, door de agenten van politie S. Wolf en J.N. van der Bult aangehouden. Bij fouillering zijn op hem 4 centen aangetroffen.

Het gevolg was dat Dirk op de terechtzitting van 21 september veroordeeld werd tot 12 dagen hechtenis wegens bedelarij.

Tegen het eind van 1886 doet de Officier van Justitie te Amsterdam in het *Algemeen Politieblad* een verzoek om bekend te worden gemaakt met de verblijfplaats van Dirk van Piekeren. Hij wordt deze keer gezocht als beklagde

— De Officier van Justitie te Amsterdam verzoekt te worden bekendgemaakt met de woon- en verblijfplaatsen van:

Dirk van Piekeren, 58 jaar, schilder, geboren te Utrecht, laatst verblijvende te Amsterdam;

Willem Johannes Steiger, 36 jaren, werkman, laatst wonende te Amsterdam.

De eerste moet als beklagde en de tweede als getuige worden gedagvaard.

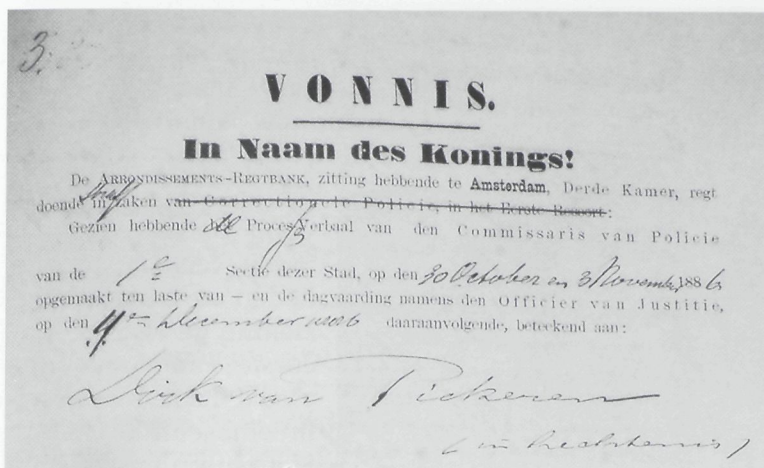
— De Officier van Justitie te Heerenveen verzoekt bekend

Oproep Officier van Justitie te Amsterdam (Algemeen Politieblad 1886)

en was 'laatst verblijvende te Amsterdam'. Het beroep dat Dirk nu schijnt te hebben is schilder. Hij wordt ditmaal verdacht van het stelen van een gouden horloge op 29 oktober, dit 'ten nadeele van Mej. Metzelaar alhier'.

Dirk had 'op of omstreeks maandag 25 October 1886 (...) weggenomen een gouden

Het vonnis in Amsterdam van november 1886

werpen daar te 'deponeeren', toen hij 'gehoor gevende aan een verkeerde inblazing' besloot de gouden voorwerpen voor zichzelf te houden.

Dirk heeft toen het horloge met de ketting naar de Bank van Lening gebracht en er f 16 voor gekregen.

Vervolgens heeft hij op de vrijdag erna ook nog munt geslagen uit het beleenbriefje, door dit voor f 2 te verkopen aan ene Emmerik in de tapperij van Content. Het beleenbriefje stond op de naam van Jansen. Dirk heeft blijkbaar bij de Bank van Lening no. 2 ook nog een valse naam opgegeven. Hij heeft het geld ook maar meteen omgezet in drank ('verteerd en ten eigen bate aangewend'). Ook Emmerik was niet op zijn achterhoofd gevallen en rook winst. Hij heeft de gouden spullen na betaling van de aflossing opgehaald en weer doorverkocht aan Content voor 30 gulden. Hier zijn ze door de politie in beslag genomen.

In de uitspraak op 4 januari 1887 wordt hem verduistering ten laste gelegd en volgt ook de veroordeling. Deze keer is twee maanden gevangenisstraf het gevolg. De straf brengt hij nu door in de Strafgevangenis te Amsterdam.

Dirk is, op 15 juli 1889, vanuit zijn woonplaats Putten uitgeschreven en naar Utrecht vertrokken. Hij gaat wonen aan de Waterstraat 29. Van hier is hij op 27 juni 1891 naar het pension van de weduwe Blommers aan de Oranjestraat 55 gegaan. Hier woont Dirk dan de laatste (ruim) vier jaar van zijn leven. De bevolking in dit tamelijk grote pension bestond hoofdzakelijk uit gepensioneerden met een diversiteit aan beroepen. Naast oud-militairen woonden hier ook timmerlieden, arbeiders, een schoenmaker, metselaar, kleermaker, smid en een bakker. Ze kwamen ook uit diverse streken van het land, zoals Amsterdam, Rhenen, Harderwijk, Schiedam, Ermelo, Putten en Schoonhoven. (Slot volgt)

© Lammert van Pijkeren, 2009

horloge met gouden ketting en wel met het oogmerk zich die voorwerpen wederrechtelijk toe te eigenen'. Bij het verhoor zei Dirk dat hij deze te Amsterdam in het plantsoen nabij het Leidsche Plein had gevonden en op weg was naar het politiebureau om de gevonden voor-

VOORJAARSEXCURSIE IJSELLINIEMUSEUM OLST

Eef Brummel

Op zaterdag 30 mei jl. vond onder bijzonder fraaie weersomstandigheden en grote belangstelling de voorjaarsexcursie van Ampt Epe plaats naar het IJsselliniemuseum te Olst.

Het museum is gelegen op het terrein van het al sinds het midden van de 16e eeuw bekende landgoed De Haere.

Na de ontvangst werden de deelnemers

ingedeeld in drie groepen, elk onder de voortreffelijke leiding van een gids uit het vrijwilligerskorps van het museum, waarna de rondleiding door het uitgestrekte, maar in prachtig natuurschoon gelegen gebied begon.

De aanleg van de IJssellinie en de reden waarom

De reden voor de aanleg van de zogenaamde IJssellinie ontstond in 1950, ten tijde van de periode van de Koude Oorlog. Als lid van de toen pas opgerichte NAVO werd er van iedere lidstaat (dus ook van Nederland) verwacht dat er een bijdrage zou worden geleverd aan de verdediging van het West-Europese grondgebied tegen de toenmalige legers van de Sovjet-Unie en de Warschau-pactlanden.

Het idee voor de constructie van de IJssellinie werd in 1950 uitgedacht door de toenmalige kapitein J.C.E. Haex. Het was hierbij de bedoeling een eventuele opmars van de Russische legers te vertragen en op deze manier tijd te winnen. Er zou daarbij sprake zijn van een 120 km lange waterbarrière in het stroomgebied van de IJssel tussen Kampen en Nijmegen, waarbij ter weerszijden een strook van circa 4 km breed onder water gezet zou kunnen worden.

Tevens diende de linie als bescherming van de voor de nationale economie belangrijke havensteden Amsterdam en Rotterdam.

De werking van de IJssellinie zou gebaseerd zijn op een drietal aan te brengen caissons in de IJssel: bij Nijmegen (de Ooypolder), bij Arnhem (Meinerswijk) en bij Olst. De uitvoering en aanleg vonden onder strikte geheimhouding plaats (bij Olst onder de geheime code Noodbrug Ponton Plan D); alles kwam gereed in 1953.

Gelukkig heeft de IJssellinie nooit hoeven te functioneren voor het doel waar-

voor ze bestemd was; in 1965 werd met de ontmanteling ervan begonnen waarna het in 1968 definitief was afgelopen.

Van het grote aantal aangelegde bunkers en kazematten bleven er circa 32 over, waarvan er enkele zijn gerestaureerd en opnieuw (zo veel mogelijk authentiek) zijn ingericht; een paar werden er tijdens onze excursie bezocht.

Het beheer van het museum valt onder de in 2003 opgerichte Stichting De IJssellinie die er met een aantal enthousiaste vrijwilligers voor zorgt dat de IJssellinie bij Olst goed wordt beheerd en in stand gehouden en vanuit recreatief en educatief oogpunt wordt opgesteld voor het publiek.

De noodhospitaalbunker

De gedeeltelijk ingegraven noodhospitaalbunker biedt plaats aan maximaal 36 personen. De bunker is volledig gerestaureerd tot de huidige situatie en is compleet ingericht zoals deze ook in de jaren 50 was: met operatieruimte, behandelkamer, ziekenzaal, wachtruimte en opvang voor eerste hulp. Ook de technische installatie in deze bunker is nog helemaal origineel.

De commandobunker

De volgende bunker die werd bezocht is de commandobunker. Deze in 1953 gebouwde (bomvrije) bunker heeft muren van 120 cm dik. Vanuit deze bunker

zijn er telefoonverbindingen naar alle andere bunkers en kazematten. Er bevinden zich o.a. een telefooncentrale, een communicatieruimte, een zogenaamde plotkamer en de ruimte met de technische installatie. Uiteraard ontbreken ook in deze bunker de nodige schietgaten niet!

Het inlaatwerk in de IJsseldijk

Dit inlaatwerk als belangrijk onderdeel van de voormalige IJssellinie is (met subsidie van de Europese Unie) volledig gerestaureerd en voor bezichtiging toegankelijk. De gelegenheid tot verwezenlijking van deze restauratie deed zich voor, toen in 2005 een fietspad over de IJsseldijk werd aangelegd waardoor het mogelijk werd de oorspronkelijke resten bloot te leggen en in originele staat te herstellen.

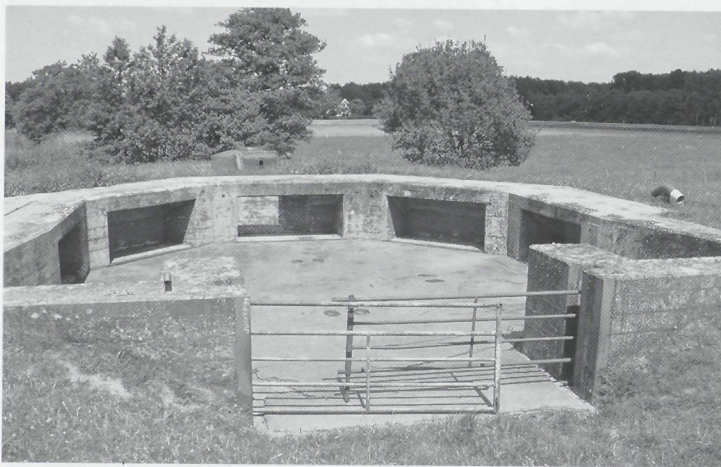
Zo'n inlaatwerk was bedoeld om de binnendijs gelegen landerijen onder water te kunnen zetten. Met behulp van in de inlaatopeningen aangebrachte, zogenaamde segmentschijven kon men gefaseerd en gecontroleerd tot eventuele inundatie overgaan. Het inlaatwerk bij Olst bestaat uit vijf openingen en is totaal circa 32 m breed.

De kazematten

Van essentieel belang voor het functioneren van de IJssellinie was natuurlijk de verdediging. Daarvoor werden er alleen al bij Olst zo'n zestig kazematten en bunkers gebouwd. Tevens werden er enkele zogenaamde ingebetonde Sherman tanks uit de Tweede Wereldoorlog in de dijken geplaatst op daarvoor speciaal opgeworpen terpen.

Tijdens onze excursie/wandeling hadden we de gelegenheid af te dalen in zo'n, in z'n geheel in beton gegoten tank. Weliswaar een uiterst benauwende ervaring, maar je krijgt wel een indruk hoe het destijds in werkelijkheid geweest moet zijn!

In totaal zijn er nog 17 tankkazematten met mitrailleur en 7 tankkazematten met antitankkanonnen op het terrein van de IJssellinie aanwezig.

Zo kwam er een eind aan een even boeiende als leerzame excursie naar het IJsselliniemuseum, met nogmaals onze hartelijke dank voor de deskundige en prettige begeleiding door het drietal voortreffelijke gidsen!

OPRICHTINGSNOTULEN N.B.V.

Van Steven Leijsen ontvingen wij de notulen van de oprichtingsvergadering van de Neutrale Begraffenis Vereniging 'Gemeente Epe'. Let wel: spelling 1933!

Oprichtingsvergadering Neutrale Begraffenis Vereniging 'Gemeente Epe'

Op den avond van 17 Juli 1933 kwamen in de lunchroom van den Heer L. Beumer aan de Beekstraat te Epe bijeen de volgende heeren: H. Zwart te Epe, H. Niemijer te Emst, H. Schans, L. Beumer, A.H. Hanekamp, G. Kwakkel, Joh. H. Kwakkel, F. Karst, C. Uitdenboogaard, H.J. Wassink, L. Boeve en J. Simons, allen te Epe. Doel van deze bijeenkomst was, om zoo mogelijk te komen tot oprichting van een Begraffenisfonds voor de gemeente Epe. Nadat door den Hr Niemijer in 't kort het doel en werking van een dergelijk fonds is uiteengezet en daarover onderling van gedachten is gewisseld, voor- en nadeelen en bezwaren zijn bekeken en overwogen, wordt tot oprichting besloten en treden alle aanwezigen als lid toe.

De eerste daad van de vergadering is het bedenken van een passende naam voor de pas geborene. Waar de vergadering unaniem van oordeel is, opdat een ieder zonder bezwaar als lid kan toetreden in dat opzicht wordt zij gedoopt met den naam: Neutrale Begraffenis Vereniging 'Gemeente Epe' afgekort N.B.V., te Epe.

Als voorlopig bestuur worden bij stemming aangewezen de volgende vijf personen: Niemijer, Zwart, Hanekamp, G. Kwakkel en J. Simons, welke heeren hunne benoeming aanvaardden.

Besloten wordt, dat getracht zal worden met de Diaconie der Herv. Kerk te Epe een regeling te treffen omtrent het gebruik van de lijkkoets ten dienste der vereen en de kosten daarvoor en tevens voor aan te stellen vaste dragers, eigen aanspreker en koetsier, eigen uniformjassen en hoofdbedekking aan te schaffen. Tot dekking van de kosten hieraan verbonden, op een of andere wijze een lening aan te gaan. Het voorloopig bestuur wordt opgedragen de samenstelling van statuten en een huishoudelijk reglement.

Op de hierop volgende bestuursvergadering worden allereerst de functie's verdeeld van het voorlopig bestuur, welke verdeling bij stemming wordt als volgt: voorzitter de Hr Niemijer, secr. J.H. Zwart en de Hr A.H. Hanekamp penm. De samenstelling van statuten en huish. regl.m. neemt dan een aanvang. Aan de hand van door reeds bestaande Vereen van andere plaatsen, welwillend verstrekte reglem., inlichtingen, enz. en van door een deel van het bestuur gebrachte bezoeken aan besturen van zusterverenigingen en de daarbij ontvangene voorlichting, gelukt het na ettelijke avonden van vergaderingen en besprekingen te komen tot een zo goed mogelijk resultaat. Hierbij mag niet worden vergeten, de hulp en steun, welke het bestuur van den aspirant aanspreker, den Hr L. Beumer mocht ontvangen, te melden.

GESCHIEDENIS VAN DE ROOMS-KATHOLIEKE KERK IN EPE (2)

Dianne Hamer

Van de heer C.B.M. van de Meer uit Epe ontving ik interessant historisch materiaal over de Martinus Parochie in Epe. Materiaal dat hij in de periode van ongeveer 1960 tot 2003 heeft verzameld. Mede aan de hand van dit door hem verstrekte materiaal volgt hier het tweede deel over de geschiedenis van de katholieken in het dorp Epe.

In 1903 werd kapelaan Bianchi, die toen in Vinkeveen stond, benoemd tot pastoor te Epe. Hieraan was uiteraard het een en ander voorafgegaan: de heren H. Bourgonje en W.J. Meulenkamp hadden gesproken met pastoor Wolf in Vaassen over de mogelijkheid van de vestiging van een zelfstandige parochie in Epe. Ook al had de katholieke gemeenschap sinds 1848 de beschikking over een eigen kerkje, toch waren ze voor doop, huwelijk en begrafenis nog steeds aangewezen op Vaassen.

Vervolgens moest overlegd worden met Mgr. Van de Wetering, aartsbisschop in Utrecht, die vooral problemen zag op financieel gebied: zo veel katholieken waren er niet in Epe en hoe wilden zij een pastoor vinden die zo veel geld bezat dat hij in zijn eigen onderhoud kon voorzien? Bij kapelaan Bianchi waren de heren Bourgonje en Meulenkamp aan het juiste adres. Hij was zeer gemotiveerd om juist op de Veluwe, waar veel terrein verloren was gegaan tijdens en na de Reformatie, een zelfstandige parochie op te bouwen.

Na vele onderhandelingen met Utrecht kreeg men toestemming en zo werd H.W.M. Bianchi pastoor van Epe. Op 18 juni 1903 werd hij 's avonds om zes uur van het station te Epe afgehaald en op 19 juni droeg hij onder grote belangstelling de eerste plechtige H. Mis op.

Er moest uiteraard ook een pastorie komen en er werd een groot herenhuis gekocht aan de Hoofdstraat, op de plaats waar zich nu restaurant De Middenstip bevindt. Dit grote huis met een grote serre was 's zomers en 's winters gevuld met bloemen, en de grote voliëre met exotische vogels was een bezienswaardigheid.

Iedere morgen werd de H. Mis opgedragen en drie maal per dag werd het angelus geluid. Kerkmeesters waren A. van de Belt en G. Logen; in het Armbestuur zaten H. Bourgonje en W.J. Meulenkamp. Koster was W. Gillis. De pastoor kreeg een huishoudster en een tweede meisje, door wie hij tot zijn dood is verzorgd.

De gemeente werkte mee aan het aanleggen van een eigen begraafplaats, zodat men niet langer naar Vaassen hoefde.

Pastoor Bianchi deed veel voor zijn parochie, het belangrijkste is echter wel dat hij het initiatief heeft genomen voor de bouw van een nieuwe kerk en pastorie. Het oude kerkje vertoonde vele gebreken en moest nodig gerestaureerd

Het portret middenboven is dat van de parochiestichter, pastoor H.W.M. Bianchi. Links de oude kerk, rechts de nieuwe, in november 1914 ingewijde kerk.

worden. De kerkmeesters waren erg terughoudend over de plannen van de pastoor voor de bouw van een nieuwe kerk, omdat zij niet wisten hoe een en ander gefinancierd moest worden. Dit werd opgelost door pastoor Bianchi die de kosten op zich nam voor de nieuwbouw. Hij wilde graag een kerk bouwen in dezelfde stijl als de kapel van het seminarie in Rijsenburg, waar hij gestudeerd had. Hij liet daarvoor een tekening en een begroting maken en stuurde deze ter goedkeuring op naar Utrecht. Jammer genoeg voor hem werd alles teruggestuurd met de mededeling dat het 'te groots van opzet' was.

Het ontwerp voor de kerk werd uiteindelijk gemaakt door de rooms-katholieke architect Hermanus Kroes (1864-1952) uit Amersfoort, die ook de neogotische katholieke kerk op de Oosterhof in Vaassen (gewijd in 1917) op zijn naam heeft staan.

Hermanus Kroes volgde (waarschijnlijk) een opleiding in de bouwkunde aan de School voor Bouwkunde, Versierende Kunsten en Kunstambachten in zijn geboortestad Haarlem. Deze school werd in 1877 opgericht met als doel het bevorderen van de kunstnijverheid en de ontwikkeling van kunstzin in Nederland. Met kunstzin werd de ontwikkeling van de smaak bij het gehele volk bedoeld. Gedurende het lesjaar 1883-84 was N. Molenaar docent bouwkunde aan de school. Hij heeft waarschijnlijk invloed uitgeoefend op de jonge Kroes. Molenaar was toen een gevierd architect, in dienst bij de overheid en bovendien rooms-katholiek. Voor Kroes was hij dan ook een voorbeeld hoe een katholiek voor zijn geloofs- en landgenoten moest bouwen. Molenaar was sterk beïnvloed door de grote meester P.J.H. Cuypers. Hij bouwde verschillende kerken in neogotische stijl.

Kroes vestigde zich na zijn opleiding als zelfstandig architect, eerst in Alkmaar, later, in 1890, in Amersfoort. Tussen 1891 en 1935 wist hij meer dan 175 opdrachten te verwerven, vooral voor winkels en woningen en binnen de rooms-katholieke geloofsgemeenschap in Amersfoort. Kroes was in het bijzonder tussen 1896 en 1905 een zeer gewilde architect. In Amersfoort is hij onder andere verantwoordelijk voor het ontwerp van Museum Flehite. Als actief lid van de rooms-katholieke gemeenschap probeerde hij de positie van het katholieke volksdeel van Amersfoort te versterken.

Ook buiten Amersfoort was Kroes actief als architect. Daarbij gaat het vooral om opdrachten in de rooms-katholieke sfeer. In 1902 ontwierp hij een villa op Het Loo bij Apeldoorn. Andere voorbeelden van zijn werk zijn de Barbarakerk in Vreeswijk (1910), het nonnenklooster Broekbergen in Driebergen (1912), de rooms-katholieke kerk in Ulft die in 1914 werd gewijd, en de rooms-katholieke kerk in Cabauw (1928).

Kroes paste tot in het tweede decennium van de 20e eeuw diverse naar het verleden verwijzende stijlen toe. Niet alleen de neogotiek, maar ook de neorenaissance en een schilderachtige chaletstijl voor de bouw van villa's waren bij hem geliefd. De nieuwe katholieke kerk en pastorie in Epe werden opgetrokken in neoromaanse stijl, die was geïnspireerd op

de oorspronkelijke, middeleeuwse romaanse stijl (ca. 900 tot ca. 1150). Deze wordt gekenmerkt door kleine rondboogvensters en decoraties met eveneens ronde bogen. De muren droegen het grootste deel van het gewicht van het gebouw op zich, waardoor grotere ramen niet mogelijk waren. Daarom was het in romaanse kerken altijd vrij donker. De buitenmuren van de kerk waren van waalsteen en het dak was bedekt met paarse lei.

Op 7 mei 1914 werd door de Deken van Deventer de eerste steen gelegd en op 11 november, de feestdag van de heilige Martinus, werd in het Waterstaatskerkje voor het laatst een gezongen H. Mis met Te Deum opgedragen.

Mgr. Van de Wetering kwam op 12 november de nieuwe Martinuskerk consacreren. 's Avonds om 6 uur volgde onder klokgelui en in procesie de plechtige overbrenging van het Allerheiligste Sacrament van de oude naar de nieuwe kerk. Het interieur van de kerk was sober, de muren waren wit en het meubilair uit het oude kerkje werd gebruikt. Door vele giften en schenkingen kon

de nieuwe kerk eenvoudig worden aangekleed.

De oude Waterstaatskerk werd in juni 1966 afgebroken, deze was in 1916 verkocht aan de Coöperatieve Aankoop Vereniging Epe en Omstreken. De vrijgekomen ruimte werd in gebruik genomen als parkeerterrein. Ook de oude pastorie werd verkocht, deze werd in de jaren 30 van de vorige eeuw gesloopt, nadat er enige tijd 50 geïnterneerde Belgen waren gehuisvest.

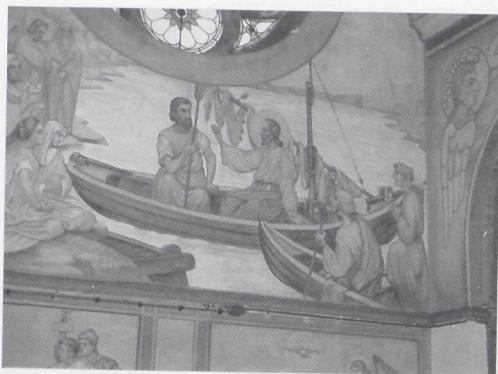
Pastoor Bianchi werd op 5 maart 1920 overgeplaatst naar Colmschate waar hij in hetzelfde jaar op 59-jarige leeftijd overleed. Hij was bijna 17 jaar pastoor van Epe geweest. Zijn opvolger was kapelaan H.B. Som (1881-1963), die op 5 maart 1920 tot pastoor werd benoemd. Hij was een markante figuur, met veel gevoel voor humor en stond bekend om zijn boeiende en geestige preken. In het dorp nam hij een centrale plaats in en iedereen, katholiek of niet, noemde hem 'onze pastoor'. Er is dan ook niet voor niets een straat naar hem vernoemd.

Pastoor Som heeft veel gedaan voor de verfraaiing van de Martinuskerk. De kale gewelven en muren werden met muurschilderingen, voorstellingen van bijbelse verhalen, versierd. Zo zijn er door de kunstenaar W. Triftener uit Zwolle eindjaren 20 vele schilderijen, waaronder de 14 kruiswegstaties, aangebracht.

In juli 1929 werd de doopvont, het laatste stuk meubilair afkomstig uit de oude Waterstaatskerk, uit de kerk verwijderd en geschonken aan de nieuwe kerk in Nunspeet. Er kwam een nieuwe doopvont voor in de plaats, geleverd door de firma Mengelberg uit Utrecht.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben de kerk en pastorie veel schade opgelopen, in 1942 werd de kerkklok door de Duitsers weggehaald, ook werden de zaal van de pastorie en de Bernardusschool gevorderd. Op 14 maart 1945 werd er als gevolg van een luchtgevecht boven Epe door een granaat een raam bij de preekstoel vernield en ook in de kerk werd er veel schade aangericht. Toen de Duitsers op 19 april 1945 vertrokken, bliezen zij het vroegere postkantoor op en daardoor gingen bijna alle ruiten van de pastorie kapot. In december 1949 was alle oorlogsschade gerepareerd.

Op 6 januari 1963 overleed pastoor Som, na een pastoraat van 43 jaar. Hij was erg populair zowel bij zijn parochianen als bij vele andere inwoners van Epe. Toen hij opgebaard lag in de Martinuskerk, hebben zeer velen afscheid van hem genomen.

Pastoor Som ligt begraven op de rooms-katholieke begraafplaats aan de Oude Wisselseweg onder een door hem geschonken kruis.

LITERATUUR

H.G. Beek, *St. Martinus-Parochie Epe 1903-1978*.

Raymond Bijen, *Bouwen met karakter, De Amersfoortse architecten W.H. Kam (1844-1925) en H. Kroes (1864-1952)*, Amersfoort 1997.

Henk Blok, *Kris kras door oud Epe*, Meppel 1991.

Gedenboek der Parochie van de H. Martinus te Epe 1903-1953, z.p.

J. Gerard, *Epe in prenten en verhalen*, Epe 2002.

Drs. P.P. van der Haak, *Epe toen en nu*, Hulst 1993.

G.S. van Lohuizen, W. Terwel, F. Zandstra, *Epe-Oene 800 jaar*, 1976.

Ab Mak, *100 jaar H. Martinusparochie Epe-Heerde*, Oss 2003.

Een mooie devotie te Epe (Veluwe): daar wordt jaarlijks, op Zondag na Allerheiligen, door de parochianen onder leiding van hun pastoor een bezoek gebracht aan het R.K. Kerkhof, waar een korte toespraak wordt gehouden en een gezamenlijk gebed voor de overledenen wordt gestort. (Gelderland, 1915)

HISTORISCH GRONDGEBRUIK IN DE GEMEENTE EPE (6)

Peter Stork

IJssel en IJsselvallei (2)

Langs de IJssel groeiden bepaalde nederzettingen uit tot steden. Het betreft Doesburg, Zutphen, Deventer, Hattem en Kampen. Doesburg aan de monding van de Oude IJssel, Zutphen aan de Berkel, Deventer aan de Schipbeek. Behalve Kampen zijn deze steden ontstaan op hoger gelegen zandbodems. Alle steden langs de IJssel ontwikkelden zich tot markt- en handelssteden.

Doesburg

Doesburg heeft een oude grachtengordel. Het stadje is groot geworden door de ijzergieterij. Een hessenweg uit Keulen, via Emmerik en Wehl, kwam in Doesburg uit. In 1237 kreeg Doesburg stadsrechten en was het lid van de Hanze. In 1286 vestigde er zich een Commanderie van de Duitse Ridderorde, die tijdens de kruistochten is ontstaan. Doesburg heeft een watermolen gehad.

Zutphen

Zutphen is afgeleid van Sutphem of Sutpheni (Zuidveen). Het stamt al uit de Romeinse tijd, als nederzetting waar Berkel en IJssel samenkomen. Frankische heersers van Hamaland hadden er een versterkte plaats. In 882 is de nederzetting met houten huizen door de Vikingen verwoest. In 895 verrees er een bisschoppelijk hof. Vanaf 1046 was de bisschop van Utrecht landsheer van de Zutphense graafschap en had er een burcht. In 1050 werd door bisschop Bernold een imposant paleis gebouwd (een palts) om de Duitse keizer Hendrik

De IJssel, schilderij van Jan Voerman

III als leenheer onderdak te kunnen bieden. Het was een kopie van de pfaltz in Goslar. Ook bouwde hij een romaanse kapittelkerk, die al spoedig door brand werd verwoest. (De voorganger van de St Walburgkerk die rond 1200 is gebouwd.) Graaf Otto I van Gelre verleende Zutphen stadsrechten in 1190, vooruitlopend op de andere Gelderse steden, en zette aan tot de herbouw van de St Walburgkerk waarin in 1563 de bibliotheek Librije is gesticht, nu de enige overgebleven middeleeuwse bibliotheek. Op de plaats van de St Walburgkerk stond al in 912 een houten kerk en in 1100 een romaanse kerk. Als verbinding met het achterland had Zutphen een landweg naar Münsterland.

In de 12e eeuw werd Zutphen door verovering een grafelijke residentie en kreeg het geslacht Gelre (Wassenberg) de Veluwe in leen voor hun steun aan de koning. Daardoor splitste het bisdom Utrecht in tweeën: het Sticht (Utrecht) en het Oversticht (Overijssel, Drenthe en Groningen). Graaf Reinald II van Gelre trouwde met de zuster van de Engelse koning en had zoveel macht ten opzichte van keizer Lodewijk van Beieren dat deze hem in 1339 tot hertog verhief. Toen Zutphen in omvang groeide, moest de vesting zich steeds verder uitbreiden. In de 13e eeuw kreeg Zutphen een stadsmuur in plaats van wallen en een watermolen in de Berkel. In de 14e eeuw kwam de Berkel binnen de stadsmuren te liggen met twee waterpoorten. Belangrijke versterkingen aan de Overstichtse grens waren het Koerhuis, de Swormertoren en kasteel Arkelstein. Oorlogen tussen 1500 en 1600 noopten tot aanpassing van de verdedigingswerken. Desondanks werd de stad door de Spanjaarden veroverd. Na de herovering in 1591 liet prins Maurits een nieuwe verdedigingsgordel aanleggen: een ringwal met tussengrachten. In 1874 werden de verdedigingswerken gesloopt, behalve een deel bij de Vispoorthaven.

Rond 1650 bouwden de gebroeders Hemony uit Lotharingen het eerste Nederlandse carillon in Zutphen. Zutphen werd ook exporteur van klokken. Later heeft Zutphen zich ontwikkeld tot drukkersstad.

Deventer

Deventer, gebouwd in de loop der eeuwen op drie zandheuvelds, was al vroeg een klein handelsplaatsje aan de monding van de Schipbeek, met een Saksische burcht. De Angelsaks Liefwin (Lebuīnus) bouwde, na een gebedshuis in Huilpa (Wilp), in 768 een houten kerkje in Deventer, dat door de Saksen in 772 werd verwoest. Zijn opvolger Liudger herbouwde het kerkje.

In 804 werden de Saksen overwonnen door Karel de Grote en verplicht gekerstend. Tussen 857 en 863 vluchtten handelaren en geestelijken voor de Vikingen van Dorestad naar Deventer. De bisschop van Utrecht volgde in 870. In 882 werd Deventer, evenals Zutphen, compleet door de Vikingen verwoest. Het jaar daarop werd met de herbouw begonnen en werd de nederzetting voorzien van een grote verdedigingswal die Deventer, als Karolingische handelsstad, tot 1200 bleef beschermen. Tussen de 9e en de 14e eeuw zijn diverse verdedigingswerken met stadspoorten aangelegd om Deventer met zijn belangrijke marktfunctie af te kunnen sluiten.

In de Hanzetijd werd onder meer op Noorwegen en Zweden gevaren en diverse wegen leidden over land naar het nu Duitse achterland in Westfalen met

Wiel Bomendijk bij Voorst (foto: Ferdinand van Hemmen)

een knooppunt van handelswegen verbonden met de IJsselhaven in Deventer. In het Deventer Bergkwartier is de Bergkerk gebouwd door monniken van het klooster Varlar bij Coesfeld in Westfalen.

De eerste officiële scholen in Nederland waren kapittelscholen opgericht na een besluit van Rome in 1215. De aanvankelijke bedoeling was jonge geestelijken, zangers en koorknappen les te geven in zang en kerklitijn. Later werd dit uitgebreid met lessen in algemene ontwikkeling en rekenen. De kapittelschool in Deventer groeide in 1374 uit tot een Latijnse stadsschool, die niet meer verbonden was met de kerk. Leerlingen waren Geert Grote en Thomas à Kempis evenals Desiderius Erasmus, die in 1488 intrad in het klooster te Stein bij Gouda. Met de leerstof over het humanisme greep men terug op de Griekse en Romeinse klassieken.

De uit Deventer afkomstige diaken Geert Grote (1340-1384) zette zich af tegen de decadentie en trok rond als boeteprediker. Hij kwam tot herleving van persoonlijke vroomheid, het beoefenen van deugden en het heiligen van de dagtaak, moderne devotie genoemd, met een streven naar een eenvoudig leven als reactie op de materialistische kant van de kerk en tegen de tendens in de kloosters en fraterhuizen waar een zwaarmoedige vroomheid heerste, met de Bijbel als gids. De bisschop van Utrecht wist te voorkomen dat er vanuit deze nieuwe stroming een klooster bij Hattem zou worden gebouwd. Echter de kloosters Windesheim en Agnietenberg, vroeger Nemelerberg in Berkum, gesloopt in 1581, en vele andere sloten zich aan bij de nieuwe congregatie. In het klooster gewijd aan St. Agnes op de Agnietenberg schreef Thomas à Kempis zijn *Navolging van Christus*.

In de 15e eeuw werd op diverse plaatsen in Europa geëxperimenteerd met de boekdrukkunst. Dit werd aanvankelijk zwarte kunst genoemd en werd tot

1490 nog als surrogaat gezien van de verluchtkunst van geïllustreerde handgeschreven boeken, *codices*.

In China kende men de (boek)drukkunst al in het jaar 700 en werd al in 1050 gewerkt met tinnen 'letters'. Rond 1400 werd in Korea de boekdrukkunst beoefend en de kennis uit China is via de zijderoute naar Europa gekomen. Daar was Gutenberg uit Mainz in 1436 met zijn drukexperimenten bezig.

In Deventer wordt in 1477 door Richard Pafraet, afkomstig uit Keulen, het eerste boek gedrukt, 928 pagina's, van de in 1362 overleden benedictijner monnik Pierre Bersuite (Petrus Berchorius). In 1484 kwamen Richard Pafraet, Alexander Hegius, rector van de Latijnse School, en zijn Groninger vriend Rudolf Agricola, die evenals Hegius ook het Grieks beheerste, bijeen. Dit leidde tot verspreiding van humanistische werken en onderwijskundige boeken. Zo werd Deventer van 1477 tot ongeveer 1500 het belangrijkste drukkerscentrum in de noordelijke Nederlanden. Ook de bekende cartograaf Jacob van Deventer was drukker tijdens het leven van Pafraet. De nog bestaande Athenaeumbibliotheek dateert uit 1560.

Deventer had in de 13e en 14e eeuw een grote economische bloei, geestelijk leven en een eeuw later het gedrukte woord. Pafraet is gevolgd door vele andere drukkers. (Het leesplankje 'Aap, noot, mies' schijnt uit Deventer te stammen.) Na 1500 begon Antwerpen Deventer te overvleugelen. Rond 1595 wordt de invloed van Deventer in het bestuur van het water in het Veluwe deel van de IJsselvallei groter. Machtige heren uit Deventer, zoals de geestelijkheid en de patriciërs, die ondermeer geld hadden verdiend met de Hanze, alsmede belangrijke grondbezitters in het IJsseldal hadden er belangen.

Hattem

Hattem is een heemnaam, misschien komt het van de naam van een Germaanse stam, de Chattuerii. Een oorkonde uit 891 vermeldt de schenking van twee hoeven gelegen in de Noordgouw te Hattheim aan de Abdij van Lorsch, gesticht door de bisschop van Metz in 764. Dit speelt zich af in de buurt van de Gaedsbergh of Mons Dei waar een kapel heeft gestaan, die onder het kerspel Epe viel. Rond 1176 was de bevolking zodanig gegroeid dat Godefridus van Rheenen, bisschop van Utrecht, besloot het kerspel Epe op te delen. Hattem kreeg een nieuwe kerk meer oostelijk van de Gaedsberg, ook op een zandrug. Dit werd de St Andreaskerk die gebouwd werd tussen 1176 en 1225 waaromheen de bouw van Hattem plaatsvond. In 1299 kreeg Hattem van de graaf van Gelre Reinald I stadsrechten. Waarschijnlijk werd er toen ook een burcht of slot gebouwd. Vanaf 1404 wordt door Reinald IV als hertog van Gelre een kasteel van zes verdiepingen gebouwd, Sint Lucia bijgenaamd 'De Dikke Tinne'. Hattem werd met slot en zonder leenverhouding een sterk bolwerk in noordoost Gelre en werd de zetel van de drost van de Veluwe. Rond 1500 is het onder Karel II van Egmond een uitvalsbasis ten opzichte van het Oversticht. Hattem werd in de 16e eeuw een bijstad van de Hanze en had tussen 1600 en 1650 een bloeiperiode. In 1656 trof de pest de stad en in 1672 werd de stad door Munsteranen en Fransen bezet. In 1778 werd De Dikke Tinne afgebroken.

Kampen

Vóór de bedijking lag Kampen op een eiland tussen twee IJsselarmen. Kampen is een agrarische naam. Het betekent: perceeltjes, van elkaar gescheiden door heggen en sloten. Het is de enige IJsselstad die niet op wat hoger gelegen zandbodan is gebouwd. Kampen is rond 1170 als handelsnederzetting gesticht aan de verbinding tussen Rijn en Zuiderzee, op gronden van het rijksklooster Essen bij Duisburg. Het is een nederzetting geworden met een belangrijke handelsfunctie tussen Scandinavië en Vlaanderen. Kampen had een steunpunt in Schonen (Zweden) om daar haring te halen. Door bisschop Jan van Arkel wordt het Kampereiland in 1364 aan de stad geschonken. Van Kampen uit werd niet alleen gevaren op de Oostzee (de Ommelandvaart), maar ook op Engeland en Vlaanderen. Door de Hanze wordt het de meest welvarende en machtige stad van de IJsselstreek.

Begin 15e eeuw werd naast de bestaande routes ook handel gedreven op Frankrijk en Portugal. Later ging Amsterdam Kampen overvleugelen. In 1572 vond strijd plaats, toen graaf Willem van de Berg die als papenvreter bekend stond, de stad innam. Hij moest echter het veld ruimen voor het leger van de Spaanse landvoogd Alva die Zutphen al had uitgehongerd. Al spoedig heroverden de Calvinisten de stad, en Kampen werd een orthodoxe provincie-stad. Rond 1580 heeft de beeldenstorm er goed huisgehouden. In de 16e eeuw werd er in Kampen nog steur gevangen als een privilege van de bisschop. Kampen had al in 1448 een eerste houten brug over de rivier en had in totaal 23 stadspoorten. De Koornmarktpoort is gespaard gebleven, evenals de geres-taureerde Cellebroederspoort en de Broederpoort.

Zwolle

Zwolle behoort niet tot de IJsselsteden. Het had tot 1819 geen rechtstreekse verbinding met de IJssel. Zwolle is ontstaan op een zandrug tussen de IJssel en de Overijsselse Vecht aan een doorwaadbare plaats van een klein riviertje dat het water van de Sallandse weteringen afvoerde naar het Zwarte Water. Door de verbinding met de Vecht en het Zwarte Water werd het een stapelplaats en tevens exportplaats van onder meer Bentheimer zandsteen, waarmee onder andere het Paleis op de Dam is gebouwd.

De naam Swoll, Suolla, komt voor het eerst voor in 1030. Zwolle kreeg in de loop van de tijd zes stadspoorten. De Sassenpoort stamt uit ongeveer 1400. In 1230 kreeg Zwolle stadsrechten van de bisschop van Utrecht. Tot 1230 was Zwolle een agrarische nederzetting en een regionaal marktcentrum. Het lag aan de landroute van de Saksen naar het westen.

De Spoolderberg, van oorsprong een rivierduin, was een rituele Germaanse plek. Later werd er nog recht gesproken. Zwolle kreeg daar de stadsrechten. Het is de plek waar de bisschop als landheer werd gehuldigd en waar in 1308 het dijkrecht werd afgekondigd. In ongeveer 1700 werd de Spoolderberg gebruikt als verdedigingswerk – de Bergschans – als onderdeel van het grote verdedigingswerk uit 1586. De Agnietenberg was ook een oude Germaanse mysterieplaats, waar de Broeders des Gemenen Levens in 1389 een klooster

bouwden en waar Thomas à Kempis zich later vestigde. De Hof van Ittersum was een adellijk stadskasteel. Daar werd prins Philips II als opvolger van Karel V gehuldigd. De voormalige burcht in Westenholte was een roofriddersnest (de heren Van Voorst). Ook het slot Kuinre (N.O.P.) en huize Regteren waren dat.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) werd Zwolle geplunderd door de Watergeuzen onder leiding van Willem van den Berg. Het Engelse Werk is een restant van een schans ter verdediging van Zwolle in de 16e en 17e eeuw als waterlinie met drie redoutes (kleine verdedigingswerken).

In opdracht van Willem I werd in 1819 Zwolle verbonden met de IJssel door middel van de Willemsvaart. In 1835 werd de verbinding met Kampen en de 'kunstweg' (oftewel verharde weg) aangelegd. Zwolle heeft zijn eerste verkeersbrug over de IJssel in 1930 gekregen. Tussen 1940 en 1943 en tussen 1945 en 1947 was deze brug onbruikbaar als gevolg van oorlogsgeweld en de daarop volgende herstelwerkzaamheden.

Burchten en kastelen langs de IJssel

De IJssel kreeg na het jaar 1000 een dynamischer karakter en meer waterafvoeren ten gevolge van ontginningen van bossen voor de houtkap en de ijzerfabricage langs de Rijn en zijn zijrivieren in Duitsland.

Tot de 16e eeuw zijn er langs de IJssel burchten en kastelen gebouwd die een relatie hadden met de rivier en/of het omliggende land. Bij *Velp*, dat al genoemd wordt in 891, ligt het kasteel Biljoen, dat al bekend is uit 1076.

Lathum kent resten van een kasteel en een oud gotisch kerkje.

Slot Nijenbeek, tekening van Jacobus Craandijk, 1874 (Bron: Wikipedia)

Middachten was eigendom van Reinald I (1271-1318) en werd in de 17e eeuw verwoest en herbouwd.

Bingerden had een relatie met klooster Elten in 970.

Doesburg had een burcht aan de monding van de IJssel.

De bouw van kasteel Keppel aan de Oude IJssel begon circa 1300.

De Gelderse Toren stamt uit de 12e eeuw.

Bronckhorst is al van voor 1000. In 1170 wordt er een kasteel gebouwd op een zandrug door Gijsbert I van Bronckhorst. Het kerkje stamt uit 1344. In 1482 kreeg Bronckhorst stadsrechten en gedurende de Tachtigjarige Oorlog is het 9 maanden belegerd en daarna ingenomen door de Spanjaarden.

Zutphen heeft een burcht gehad.

Nijenbeek wordt het eerst vermeld in 1266, op de plaats waar de Voorsterbeek tot 1970 een open verbinding had met de IJssel. Het was een belangrijk verdedigingspunt op de grens tussen het Oversticht en Gelre. In 1296 heeft graaf Reinald I het kasteel gekocht van Dirk van Vredestorp; Reinald I beheerste daarmee het scheepvaartverkeer tussen Deventer en Zutphen. Voor 1314 liet Reinald I de Huttendijk van Klarenbeek tot kasteel Nijenbeek aanleggen, omdat vanaf 1308 op de oostoever van de IJssel dijkwerkzaamheden werden uitgevoerd, hetgeen op de westoever voor wateroverlast zorgde. Behalve de donjong is het kasteel in 1521 afgebroken. Desondanks werd het in 1585 door de Spanjaarden ingenomen en in 1627 door prins Maurits gebruikt als deel van de IJssellinie.

Deventer had een adellijk huis Arkelstein uit 1360 aan de Schipbeek.

Terwolde zou bij het Diekhuis een kasteel Altena hebben gehad van de hertog van Gelre om de Deventenaren uit te hongeren.

Kasteel Dingshof bij *Olst* (Holsto) uit 947 aan de Soestwetering wordt genoemd door koning Otto II als bezit van het klooster Essen dat tevens het rechtsgebied was en geschonken was door Lodewijk de Duitser in 874.

De Haere bij *Olst* stamt uit de 14e eeuw.

De Cannenburch bij *Vaassen* wordt vermeld in 1365. In 1372 is het door de Van Heeckerens op de Bronckhorsters veroverd en geplunderd. In 1402 wordt het genoemd als een leengoed van de hertog van Gelre. Tussen 1543 en 1555 was het kasteel in handen van de Gelderse maarschalk Maarten van Rossum. Daarna is het kasteel bewoond door de Van Isendoorns van 1563 tot 1881, drie eeuwen lang! Sinds 1951 is het kasteel in handen van het Geldersch Landschap & Geldersche Kasteelen.

De Burggraaf of Borchgrave bij *Heerde* ligt nabij de Grift. Het is van voor de reformatie. Later werd het een versterkte havezate met een slotgracht. In 1672 is het verwoest door de Munsterse troepen, die de handelsroute van Deventer over de Kerkdijk naar Elburg volgden. Na de herbouw werd het tot 1861 bewoond door schout Luyer Daendels en de familie Jordens.

De Bonenburg aan de Grift bij *Heerde* is ook van voor de reformatie. In 1633 werd de Bonenburg genoemd als kasteeltje met een slotgracht. Het zou cellen hebben gehad voor geestelijken (reizende monniken?). In 1813 zou het gebruikt zijn door de kozakken en Pruisische infanterie in relatie met de door de Russische prins Gagarin aangelegde schipbrug over de IJssel bij Veessen.

Het edelmanshuis Vosbergen bij Heerde
(foto: Jacques Meijer)

sis op de noordoost Veluwe. Het kasteel Sint Lucia, bijgenaamd 'De Dikke Tinne', is in 1778 afgebroken. Het functioneerde als voorpost in de machtsstrijd tussen de hertogen van Gelre en de bisschop van Utrecht als bestuurder van Overijssel (het Oversticht). Ook de drost van de Veluwe is in het kasteel gehuisvest geweest.

Buckhorst bij Zalk wordt voor het eerst genoemd in 1224. In de Franse tijd, begin 19e eeuw, werd het bewoond door de gouverneur van Overijssel, Berend Hendrik Baron Bentinck. Buckhorst is afgebroken in 1840.

De Voorst onder *Westenholte* bij Zwolle was een roofridderslot van Zweder van Voorst. Het is in 1362 afgebroken.

Vanaf IJsselmuiden begon de rivierdelta.

(Wordt vervolgd)

Vosbergen, Vossenborch, Vosberg, eveneens bij Heerde, is als havezate steeds een allodiaal (overerfbaar) goed geweest, niet leenroerig aan de hertogen van Gelre. Het is al voor 1600 gesticht. Aanvankelijk als spijker (opslagruimte) voor de berging van als belasting geheven graan. In zijn huidige vorm werd het kasteel sinds 1623 bewoond door de familie Krijt, 'Eigenaer en gebruycker van huys en hoff op de Vosberch'. Sinds 1715 woont het geslacht Van Dedem op het kasteel.

Swanenburgh bij *Vorchten* is rond 1325 gesticht door de adellijke familie Van Essen, een riddermatige familie (zij voldeden aan de voorwaarden voor het ridderschap). In 1612 werd het kasteel geheel gemoderniseerd. In 1703 werd een verzoek ingediend om een papiermolen te bouwen. In 1829 is het kasteel gesloopt.

Hattem: In 1401 is op last van de hertog van Gelre een bestaand kasteel verbouwd als uitvalsbasis

VAN TWEE JONGETJES, EEN GEIT EN EEN STERKE VROUW

Lijda van den Bremen-Jonker

Het is maar een gewoon verhaal, dat ik u ga vertellen.

Het speelt zich af in het gezin van Johan en Martha van den Bremen dat tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 - en lang daarvoor en erna - woonde aan de Koeweg 6 op het landgoed Tongeren. Ze hadden twee zoons: Jan en Gerrit.

Het grote oorlogsgeweld is wel aan het kleine gezin voorbijgegaan. Maar toch zijn er van die dagen die op de een of andere manier in het geheugen gegrift gebleven zijn. Over een paar van die dagen wil ik u vertellen.

Foto 1948: Jan, Johan, Gerrit en Martha achter het huis aan de Koeweg

De oorlog heeft zich aan het gezin niet anders voorgedaan, dan aan vele andere gezinnen in het oosten van het land. Vader was gewoon naar het werk, moeder bestierde haar huishouden zoals ze dat al jaren gewend was te doen, Jan ging gewoon naar school en Gerrit was nog gewoon thuis.

De geluiden om het huis waren van een vertrouwde stilte. Geluiden behorende bij de kleine, rustige buurschap te midden van de diepe bossen, die de buurt omsloten. Op gezette tijden hoorde je de bel van het kleine schooltje en bij stille dagen het suizelen van de bomen. Dezelfde bomen die zich bij stormachtig weer bogen en kreunden om het huis. De kinderen waren zich niet echt bewust wat er gaande was in de grote wereld. Er werd wel eens gefluisterd over onderduikers, maar wat was een onderduiker? Je wist dat er mensen waren die in de donkere avond, beladen met van alles en nog wat, via sluippaadjes de bossen ingingen. Je wist het wel maar je zei niets, er werd niet over gesproken.

Het wezenlijk ongewone dat het dagelijkse ritme in het kleine gezin aan de Koeweg 'verstoorde', bestond uit het feit dat opoe en opa West-Raven op een dag kwamen en 's avonds niet meer naar huis teruggingen. Dat gebeurde omdat hun (koetsiers)woning gevorderd was, evenals de villa van mijnheer Rauwenhoff. Hoewel het voor de beide jongens een plezierige verstoring was, vonden ze het toch een raar gezicht om opa werkloos te zien zitten in vaders stoel, stil z'n pijp rokend. En dan opoe, die daar voor het keukenraam zat en van onwennigheid niet wist wat ze doen moest.

Later beterde het allemaal wel wat en zagen ze de beide mensen 'de Allee' op lopen, richting Boschhuis, waar mijnheer Rauwenhoff, met juffrouw Sjollema en een drietal evacués, al net zo ontheemd zat te wezen. Desondanks leek zich het leven op een gegeven ogenblik wat te voegen. Leek, want steeds was daar een immer aanwezige spanning, die overal zijn touwtjes venijnig doorheen vlocht.

*Ik zit hier nu in de ruime van huis en haard in kleine
woning met drie gevaarnde vrienden, maar ben
nog dankbaar in Tongeren te midden van mijn werk te
hebben kunnen blijven. De diepste graaf militairen die nu verbrok
heeft meer heel wat gestolen evenals de twee van anderen
wij hebben zelden maar goeden moed houden en blijven
hopen op betere tijden.*

*Arbeid met mijn kinderen om te vinden de beste geesten
en te openen voor ik een goed nieuw jaer moge aanbrengen.*

Jan

J.H.H. Rauwenhoff

Fragment brief 21 december 1944, geschreven aan Opoe Jonker ter gelegenheid van haar 80e verjaardag (de eerste verjaardag die ze, na lang in Tongeren gewoond te hebben, in Zuuk vierde)

Het moet ook in die dagen zijn geweest, dat de beide broertjes, met de 'geit des huizes' aan het touw, op pad gestuurd werden. Daar het stomme dier blijk gegeven had liefdeskriebels te hebben en vader er niet was, vond moeder dat dit karwei dan maar door haar beide zoons opgeknapt moest worden. Jan was tenslotte groot genoeg, en Gerrit... nou ja, dan moest Jan ook maar goed op Gerrit passen. Ze had de beide jongens strak in de kleren, de haren stevig gekamd en schone klompen aan. Voordat de jongens op pad gingen, gaf ze de geit nog een stevige tik op het achterwerk met de woorden: 'Hup, olde sikke, m'argen is 't mei', waarop het stomme dier met een vaart het hofpad op vloog, meer Jan aan het touw hebbende dan andersom.

De heenreis verliep voorspoedig. Jan had, met zijn hele zeven jaar, de leiding en stapte met geit en al voorop. Gerrit liep er op zijn kleine beentjes achteraan om het dan nog willige dier, indien nodig, met een stok aan te drijven. Daar ging het drietal. De Allee over, de Koekenberg, langs West-Raven, richting Schietbaan, waar de geitenliefde bedreven zou gaan worden.

Jan, Gerrit, moeder en geiten in 1947

af in een donker schuurtje achter het huis. Ze zaten stijf naast elkaar op de bank naast het huis, de klompjes iets bengelend van de grond. 'Et stink hier', zei de één. 'Heel alderbássend', zei de ander. En ze knepen hun neus dicht en zwegen verder in alle toonaarden.

Na verloop van tijd ging het deurtje van de schuur open en namen ze hun viervoeter weer in ontvangst die er inmiddels aanmerkelijk minder fleurig uitzag. De terugweg verliep dan ook niet vlot. Alle acht de voetjes waren gewoon moe, en thuis waren ze nog lang niet. De weg leek eindeloos... en het humeur van de broers zakte dan ook naar het nulpunt. Met moeite bereikten ze West Raven. En daar - vlak voordat ze het bos in zouden gaan - zakte de geit door alle vier poten naar de grond. Hoe de jongetjes ook duwden en sjorden, de poten er weer onder probeerden te krijgen - vast en zeker de meest lelijke dingen gezegd hebbende - er was geen beweging meer in het beest te krijgen. De tranen zaten hoog aan de boorden, en goede raad was in geen velden of wegen voorhanden. Moe zat het drietal op de grond. Totdat Jan een heldere ingeving kreeg: 'Ik goa naar huus, moeder weet vaste wel wat wule mutten doen.' Zijn broertje knikte ijverig: 'Ja, moeder weet allens. Má dan mut ik hier allenig blieven.' Dat vooruitzicht lokte blijkbaar niet bijster. Doch er moest wel iets gebeuren en zo zag Gerrit zijn broer na verloop van tijd in het bos verdwijnen. Nou zat hij helemaal alleen. Kwaad blikte hij af en toe naar het dier dat als voor dood midden op het pad lag. Het liefst was hij op een draf achter Jan aangelopen, maar dat durfde hij toch ook niet goed.

Ons komt het misschien wat vreemd voor om een paar kleine kinderen met deze klus op pad te sturen, maar dat was in die tijd redelijk gewoon.

In de buurt van de Schietbaan aangekomen wilde het dier almaar vlugger. Haar toekomstige minnaar straalde blijkbaar geuren uit die onweerstaanbaar waren. De beide broertjes waren heel andere gedachten toegedaan, want hoe dichtter ze bij de betreffende plaats kwamen, des te smeriger keken ze.

Het spel zelf... dat hebben de jongetjes niet meegekregen. Dat speelde zich

Na wat wel uren leek te hebben geduurd hoorde hij in de verte een knerpend en piepend geluid aankomen. Reikhalzend keek hij uit. En, ja hoor, daar zag hij het rode warme hoofd van Jan die een kruiwagen voortduwde met daarop een teil. *'Moeder wis et wel'*, zei hij trots, toen hij de kruiwagen naast de geit parkeerde en zijn broertje een blauw drinkensbusje aanreikte. *'Hier, dan he'j wat te drinken.'* *'Bah'*, zei Gerrit, *'geitenmelk'*, maar dorst maakt ook geitenmelk lekker. Nadat Jan wat uitgerust was, sjorden ze met vereende krachten de producent van de melk in de teil, die ook daar al net zo amechtig bleef liggen. En zo gingen ze samen, om beurten de kruiwagen voortduwende, richting huis.

Als de beide jongens verwacht hadden daar met open armen ontvangen te worden, niets was minder waar. Rondom het huis was een drukte, die ze met grote schrikogen bekeken. Daar zakte het avontuur met de geit compleet bij weg en dat was toch voorwaar niet misselijk geweest. Bij de achterdeur stond een grote platte wagen met twee stevige paarden ervoor. Dat bezorgde hun niet de doodschrik. Maar wel dat er een Duitse soldaat bij stond met een geweer! Vader was er nog steeds niet, en moeder stond er met boze ogen bij. Dat gaf de jongens de stevigheid in de beentjes terug. Nu zagen ze ook wat er gaande was. Achter de schuur lag de wintervoorraad houtblokken. En zo veel avonden werk werd zomaar op de wagen gesmeten door een paar andere soldaten. De keurige houtstapel werd al minder en minder. Alles kon niet in één keer geladen worden en met de boodschap *'dat morgen de rest gehaald zou worden'*, verdween het hele spul om de hoek van het huis.

Toen leek het of er vaart in moeder kwam. Ze aaide de jongens over de kuif. *'Kom, jongens, zet má gauw de geite op stal, dan goat wule eers eaten en venoavend verstoppe wule de res.'* Daarmee leek alles weer gewoon.

Boerderij Berghuis omstreeks 1950

Die avond werd met man, macht en burenhulp het restant verstoppt in het kippenhok. Toen ze laat op de avond nog even op de bank zaten om uit te rusten, leek alles vredig in het maanlicht. De oude Berghuis vertelde dat ook hij deze middag ongewenst bezoek gekregen had van twee soldaten:

'Ze stonden doar zo má met et geweer veur mien neuze op de deale en wollen mien et peerd metnemen, verduld nog an toe. As ik d'r án denke, wor ik nog hellig. Zo'n bes dier, en dát zo'k zo má metgeven?'

Hij schudde met z'n hoofd. *'Ik zea tegen ze: "Iej krieg mien peerd niet, dan schietiej mien mä dood." Toen bint ze toch vot egoan, zo ma rechsumkeer.'* Na nog even na gepraat te hebben en een 'welterusten samen' ging hij huiswaarts.

Maar een rustige nacht zat er niet echt in. De dingen lijken zich soms samen te pakken. Amper op bed hoorden ze heel in de verte schoten. *'Prebeert toch má um te goan sloopen'*, zei moeder tegen de jongens. Doch midden in de nacht werd er aan het raam van de ouderslaapkamer geroepen, zacht maar dringend. Het leek een bekende stem. Toen vader en moeder de achterdeur openden, stond daar Aalt van Vemde. Ja, iedereen in de buurt wist wel dat Aalt een 'gezocht' iemand was in verband met z'n ondergrondse activiteiten.

'Toe, keerl, komp d'r gauw in', zei vader.

'Och mensen, kan ik disse nach hier blieven, bie mien in de buurte wemelt et van de gruune politie. 't Is beater as ik veurlopig vot blieve.'

Dat vader en moeder bezorgd waren, ook om hun kinderen, spreekt voor zich. Toch bleef Aalt die nacht in hun huis. Eerst op de wc - ja, hoe verzint een mens het - en later achter in de geitenstal. Van slapen kwam die nacht niet veel meer terecht. De andere morgen was de stal leeg.

Die morgen zaten de jongens aan tafel, met de te weinige slaap nog in de ogen. Vader was al weg naar de kwekerij achter de villa, en moeder was bezig het achterhuis te schrobben. Zaterdagmorgen: dus geschrobd moest er worden, oorlog of geen oorlog. Met een dweil veegde ze nog even over de drempel, toen er een schaduw over haar heen gleed. Een brede, dreigende donkerte.

Voor haar neus zag ze twee paar stevige laarzen, en vier harige hondenpoten zetten zich schrap op haar schone stoep. Nu was moeder een strijdbare vrouw. Ze kletste de deur naar de keuken achter zich dicht, na eerst nog tegen de jongens gesist te hebben: *'Ule bint niet bange, denk d'r umme.'*

Toen liep ze, stram van de zenuwen, naar de achterdeur en vroeg bits 'wat ze dan wel mossen.' Op snauwerige toon kreeg ze te horen dat het huis doorzocht zou worden.

'Gerrit, göa'j is gauw nöar binnen' - het kleinste kereltje was tegen wil en dank toch aan haar rok komen hangen - *'schiet op.'*

En toen uit de hoogte: *'t Is goed, a'j má niet denk dát ule hier wat viendt. Ule maak mien gien preuze, en denk d'r umme: voete veagen.'*

En oh wonder, ze deden het. Doodop van vermoedheid zette moeder zich neer op een stoel bij de jongens, en onderwijl maalde het in haar hoofd: 'Waar is Aalt... oh God, alsjeblijft... laat Aalt wegwezen.'

Ze hebben het hele huis doorzocht, tot onder de steen van de zuurkoolpot toe, en niets gevonden. Nadat ze onverrichter zake vertrokken waren en de jongens nog bevend aan de tafel zaten, zei ze minachtend:

'Zokke sufferds, hoe zol ik in de lieve tied ok má éne onderduker in de zoerkoolpot kunnen verstoppen!'

Aan de andere kant van de tafel klonk de schorre jongensstem van Jan:

'Má moeder, wa'j dan niet bange?'

Toen sprak ze de gevleugelde woorden:

'Bi'j gek, Stiene, mien kiend bieten en dät veur een dubbeltien.'

Tot op de dag van vandaag weten we niet hoe ze dat letterlijk bedoeld heeft.

Wij hebben het vertaald in: 'Bang... ik ben voor de duivel nog niet bang.'

'Bi'j gek, Stiene, mien kiend bieten en dät veur een dubbeltien.'

Moeder, je was in je eenvoud een prachtige vrouw, waar ik nog graag U tegen zeg.

TENTOONSTELLING OP HET LOO (2)

ORANJE IN MINIATUUR, vier eeuwen portretminiaturen van het Huis van Oranje

Eveneens van 17 oktober 2009 tot en met 17 januari 2010 is de tentoonstelling 'Oranje in Miniatuur' te zien. Het oudste exemplaar is een portretje van prins Maurits uit 1619, het meest recente een reeks kinderportretjes van koningin Beatrix en haar zusters. Met waterverf werden op perkament of papier, later ook op ivoor, kleine verfijnde portretten geschilderd, verfraaid met vaak kostbare omlijstingen. Miniaturen in email op een gouden ondergrond en gevat in prachtige gouden medaillons, vormden een bijzondere en kostbare variant.

Mary II Stuart, de vrouw van koning-stadhouder Willem III - bouwheer van Paleis Het Loo -, was de eerste enthousiaste verzamelaarster van deze portretjes. Haar collectie werd in de 18e eeuw aanzienlijk uitgebreid door de stadhouders Willem IV en Willem V. Door de renovatie van het Rijksmuseum heeft dit museum de collectie in bruikleen gegeven aan Paleis Het Loo, aangevuld met exemplaren uit de collecties van de Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau, de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau en de eigen collectie. Naast deze 'Oranjes in miniatuur' worden ook de 'miniaturen van de Oranjes' getoond: de portretten die door de stadhouders werden verzameld en waartoe ook portretjes behoren van buitenlandse vorsten en ons onbekende personen. Deze stadhouderlijke verzamelingen worden zo compleet mogelijk in hun oorspronkelijke samenhang getoond.

HET DORP VAASSEN EN HET SLOT CANNENBURGH

H.L. Labberton

Van Rudi Labberton ontvingen wij een stukje dat op 17 oktober 1896 in een schriftje werd geschreven door zijn grootvader H.L. Labberton. Rudi heeft de spelling niet veranderd, wel hier en daar voor de duidelijkheid enkele kleine correcties aangebracht.

Er zijn weinig zoo schoone dorpen in de Veluwe als het 1½ uur zuidelijk van Epe gelegen Vaassen, dat met de onderhoorige buurten ongeveer 1600 inwoners telt en vooral bloeit door zijn vele papiermolens. Het hooge en zware geboomte en de talrijke beken, die in den omtrek ontspringen en al kronkelend het land dooraderen, maken Vaassen tot een waar lustoord en het verwondert Ons werkelijk, dat die gezonde streek niet meer door gepensioneerden en renteniers gezocht wordt. Evenals het Twentsche Vriezenveen bestaat ook Vaassen uit één lange straat. In 1830

"In 1838 is op het Kerkhof een eenvoudig doch fraai ijzeren grafteeken opgericht, ter vereering zijner nagedachtenis. Dit gedenkteeken is bekostigd uit vrijwillige bijdragen der gemeentelieden en bijzondere vrienden. Thans is het ijzeren hekje verwijderd en prijkt er een mooie steen met inscriptie op zijn graf." (Uit: Ecclesia in Fassa, citeert uit het boek van Ds G. van der Zee, 'Kerkgeschiedenis van Vaassen'). Dit boek dateert uit 1934, dus ruimschoots na 1896, het jaar waarin Rudi's opa bijgaand stukje over Vaassen schreef.

werd er een R.K.-kerk gebouwd en de nieuwe Hervormde kerk - de oude werd afgebroken - dagteekent nog van later. Niet ver van het dorp ligt de begraafplaats, waarop een ijzeren gedenkteeken is opgericht voor den predikant B.E.C. van Niel, die in 1837 is gestorven.

Ten naastenbij een kwartier uurs ten NW staat het oude en aanzienlijke kasteel den Cannenburgh waar eens de heldhaftige Maarten van Rossem verblijf hield. Zijn bekkeneel wordt nog op het slot bewaard en zijn standbeeld prijkt in de voorgevel. Op onze plaat ziet men links den bekenden Watermolen en rechts het kasteel den Cannenburgh. Dit laatste dagteekent van de 13e eeuw, maar heeft natuurlijk sedert dien tijd om bewoonbaar te blijven, aanzienlijke veranderingen moeten ondergaan, die nochtans zôô zijn aangebracht dat het zijn eerbiedwaardig grijs uiterlijk heeft behouden, en met zijn ruim twee vierkante torens, zijn breede grachten, zijn ruime voorplein en prachtig bosch van zware eikenboomen achter het huis nog een der merkwaardigste overblijfselen uit het Nederland der late middeleeuwen is.

KRANTENARTIKEL

Grote toeloop Kannenburg

gewoon groot en 't beschoot zeer ruim is. De stand der andere vruchten laat niets te wenschen over; boekweit, haver, kool, enz., alles belooft een overvloedig gewas.

Epe, 22 Aug. Nimmer heeft men hier zoo veel koopers bijeen gezien, toegestroomd uit alle verwijderde en omliggende plaatsen, als thans bij den inzet plaats had van de landerijen enz., behoorende tot de nalatenschap van wijlen den baron d'Isendoorn à Blois van den Kannenburg. De 123 perceelen zijn ingezet, met de verhooging, ter som van f 214,000. De toeslag blijft bepaald op 30 Augustus e. k.

Op 20 Aug. De Gemeenteraad heeft 11 vri-

INHOUDSOPGAVE

Uit de vereniging	1
Agenda tweede halfjaar 2009	2
Voor aankondiging	2
Officieel verslag - lezing van burgemeester Diepenhorst (1)	4
Tentoonstelling op het Loo (1)	10
Belastinginning in de Republiek (4, slot) - Theorie en de praktijk in het ambt Epe <i>Evert de Jonge</i>	11
Lezersrubriek	15
Dirk van Piekeren (3) <i>Lammert van Pijkeren</i>	18
Voorjaarsexcursie IJsselliniemuseum Olst <i>Eef Brummel</i>	24
Oprichtingsnotulen N.B.V.	27
Geschiedenis van de rooms-katholieke kerk in Epe (2) <i>Dianne Hamer</i>	28
Historisch grondgebruik in de gemeente Epe (6) <i>Peter Stork</i>	33
Van twee jongetjes, een geit en een sterke vrouw <i>Lijda van den Bremen-Jonker</i>	41
Tentoonstelling op het Loo (2)	46
Het dorp Vaassen en het slot Cannenburgh <i>H.L. Labberton</i>	47
Krantenartikel - Grote toeloop Kannenburg	48

In dit nummer:

Belangrijke mededelingen vanuit de vereniging, zoals het 50-jarig bestaan in 2011. Welke plannen heeft de jubileumcommissie al bedacht hoe deze gebeurtenis te vieren?

Inhoudelijk nieuws over het nieuwe boek van Cor van Baarle, dat eind september in de boekhandel verschijnt en als titel meekreeg: *Handel en wandel op de Veluwe, tussen prehistorie en historie*.

De eerste nieuwjaarsrede van burgemeester Diepenhorst na de Tweede Wereldoorlog. De rede werd uitgesproken tijdens een vergadering van 'den tijdelijken gemeenteraad' op donderdag 24 januari 1946.

Het slotartikel over 'Belastinginning in de republiek' met als onderwerp het pachtersoproer van 1748 en de patriottentijd.

In de Lezersrubriek wordt een beroep gedaan op een ieder die antwoord kan geven op twee interessante vragen. De eerste vraag gaat over een militair vliegveld, gelegen aan de Stenenkomweg, richting 't Harde.

De tweede vraag over een boerderij met een fraai toegangshek aan de Donselaarsweg 6 in Oene. Voor de persoon die de juiste (of meest waarschijnlijke) oplossing aandraagt, is een boekenbon beschikbaar gesteld.

Notulen van de oprichtingsvergadering van de Neutrale Begrafenis Vereniging Gemeente Epe. De vergadering vond plaats op 17 juli 1933 in de lunchroom van de heer L. Beumer aan de Beekstraat in Epe.

Er zijn van die dagen die op de een of andere manier in het geheugen gegrift gebleven zijn. Ieder mens kan voorbeelden noemen. In dit nummer een gewoon verhaal van twee jongetjes, een geit en een sterke vrouw.

Aantekeningen uit oktober 1896, gemaakt door H.L. Labberton, over het dorp Vaassen en het slot Cannenburgh.

ervolgartikelen over Dirk van Piekeren (3), de rooms-katholieke kerk in Epe (2) en Historisch grondgebruik (6).